

Naar een duurzame en economisch gezonde bedrijfsvoering voor vee- en akkerbouwbedrijven in de gemeente West Betuwe

Rapportage

27 Juni 2025, Den Bosch | Ons Kenmerk: BO-25000012

In opdracht van: Gemeente West Betuwe

HAS green academy
Onderwijsboulevard 221
Postbus 90108
5200 MA 's-Hertogenbosch
Telefoon: 088 890 36 00

Documenttitel: Naar een duurzame en economisch gezonde bedrijfsvoering voor vee- en
akkerbouwbedrijven in de gemeente West Betuwe
Projectcode: BO-25000012

Opdrachtgever: Gemeente West Betuwe
Contactpersoon: Angelique Arts & Masja van Ingen

Projectleider: Marlies Dortmans & Wim de Bont
Projectteam: Ischa Vink (Bedrijfskunde en agribusiness)
Paul Versluijs (Veehouderij)
Janick Jacobs (Bedrijfskunde en agribusiness)

Plaats: 's-Hertogenbosch
Datum: 27 Juni 2025

Bij gebruik van geodata heeft de opdrachtgever gehouden aan het bij de gebruikte geodata
geldende copyright.

Voorwoord

Voor u ligt het verslag 'Naar een duurzame en economisch gezonde bedrijfsvoering voor vee- en akkerbouwbedrijven in de gemeente West Betuwe'. Dit afstudeerverslag is tot stand gekomen in opdracht van de gemeente West Betuwe en vormt de afronding van onze opleidingen aan de HAS green academy.

Wij willen graag onze dank uitspreken aan onze begeleiders vanuit de gemeente West Betuwe, Angelique Arts en Masja van Ingen, voor hun waardevolle ondersteuning en betrokkenheid gedurende het traject. Ook bedanken wij onze begeleiders vanuit de HAS green academy, Wim de Bont en Marlies Dortmans-van Boxtel, voor hun begeleiding en het vertrouwen in ons.

Onze dank gaat ook uit naar de geïnterviewde bedrijven uit de periferie, waaronder Friesland Campina en Waterschap Rivierenland, evenals de agrariërs die de tijd namen om hun inzichten en ervaringen met ons te delen.

Wij wensen u veel leesplezier toe!

Ischa Vink, Janick Jacobs en Paul Versluijs

's-Hertogenbosch, Juni 2025

Samenvatting

De landbouw in Nederland staat voor grote uitdagingen. Klimaatverandering, afnemende biodiversiteit, druk op waterkwaliteit en strengere milieueisen zorgen ervoor dat een transitie naar duurzamere landbouw nodig is. Tegelijkertijd moeten landbouwbedrijven economisch gezond blijven om toekomstbestendig te kunnen opereren. Dit rapport is opgesteld in opdracht van de gemeente West Betuwe. Onderzoekt hoe veehouders en akkerbouwers binnen de gemeentegrenzen gefaciliteerd kunnen worden in deze complexe, maar noodzakelijke transitie door wet- en regelgeving.

De centrale onderzoeksvraag luidt:

“Hoe kan de gemeente West Betuwe veehouders en akkerbouwers faciliteren in de transitie naar duurzame kringlooplandbouw?”

Om deze vraag te beantwoorden, is gekozen voor een combinatie van literatuuronderzoek en kwalitatieve interviews. Er zijn dertig semigestructureerde interviews afgenomen met agrariërs, aangevuld met gesprekken met bedrijven en organisaties in de periferie van de landbouwsector, waaronder Friesland Campina en Waterschap Rivierenland. Daarnaast zijn beleidsdocumenten bestudeerd en inspirerende voorbeelden uit andere regio's onderzocht.

De gemeente West Betuwe kent een agrarisch landschap met uiteenlopende bedrijfstypen en bodemsoorten. Hoewel het aantal agrarische bedrijven in de afgelopen vijf jaar licht is gedaald, is het landbouwareaal per bedrijf gegroeid, wat wijst op schaalvergroting. De gemeente heeft ambitieuze duurzaamheidsdoelen geformuleerd in haar omgevingsvisie, zoals klimaatneutraliteit in 2050 en versterking van biodiversiteit. Deze doelen sluiten aan op het beleid van de provincie Gelderland.

Uit het onderzoek blijkt dat veel agrariërs al verduurzamingsmaatregelen toepassen, zoals bloemenranden, zonne-energie en deelname aan de ECO-regeling. De bereidheid tot verdere verduurzaming is groot, maar agrariërs lopen aan tegen knelpunten in wet- en regelgeving, zoals starre kalendervoorwaarden voor mesttoepassing, trage vergunningverlening en beperkte marktwaardering voor duurzame producten. Het uitblijven van duidelijk en consistent langetermijnbeleid remt de investeringsbereidheid van de agrariërs.

Dit rapport benoemt praktische maatregelen binnen vier thema's: bodem, water, landschap en biodiversiteit. Deze dragen bij aan bodemgezondheid, waterkwaliteit, klimaatadaptatie en een versterkte biodiversiteit. De interviews benadrukken dat verduurzaming op bedrijfsniveau vooral kansrijk is wanneer deze economisch rendeeft. Agrariërs vragen om duidelijke beleidskaders, marktgedreven beloningen en ruimte voor maatwerk.

Het rapport toont aan dat maatwerk, kennisdeling, betrouwbare beleidskaders en regionale samenwerking cruciale succesfactoren zijn. De gemeente kan hierin een sleutelrol spelen door het bieden van ondersteuning via een agrarisch loket, het versnellen van vergunningprocedures, het koppelen van initiatieven en het ontwikkelen van gebiedsgerichte programma's (omgevingsplan). Deze aanpassingen kunnen bijdragen aan een toekomstbestendige en duurzame agrarische sector in West Betuwe.

De gemeente West Betuwe moet landbouwgrond actief beschermen in het omgevingsplan om ruimte te houden voor duurzame kringlooplandbouw. Een agrarisch loket binnen de gemeente kan agrariërs gericht ondersteunen met vragen over verduurzaming, subsidies en regelgeving. Daarnaast wordt aangeraden om te focussen op rendabele verduurzamingsmaatregelen en marktgedreven oplossingen. Tot slot is structurele samenwerking met agrariërs essentieel. Door boeren actief te betrekken bij beleid en ambtenaren het veld in te sturen, wordt wederzijds begrip versterkt en kan het vertrouwen worden hersteld. Zo ontstaat een toekomstgerichte samenwerking met trots voor de agrarische sector.

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Samenvatting	3
Hoofdstuk 1: Inleiding	6
1.1 Organisatie	6
1.2 Aanleiding	7
1.3 Doelstelling	8
1.4 Vraagstelling	8
1.5 Leeswijzer.....	9
Hoofdstuk 2: Materiaal en methoden	10
2.1 Onderzoeksmethoden literatuuronderzoek.....	10
2.2 Onderzoeksmethode interviews	12
Hoofdstuk 3: Theoretische kader.....	14
3.1 Natuurinclusief.....	14
3.2 Duurzame kringlooplandbouw	15
Hoofdstuk 4: Resultaten.....	16
4.1 Wat is de huidige situatie?	16
4.2 Waar lopen de agrariërs tegenaan in gemeente West Betuwe?.....	27
4.3 Hoe kan de gemeente de agrariërs faciliteren?.....	40
Hoofdstuk 5: Conclusie	44
Hoofdstuk 6: Discussie.....	46
Hoofdstuk 7: Aanbevelingen	47
Hoofdstuk 8: Bibliografie.....	48
Bijlage I: Vragenlijst interview	52
Bijlage II: Figuren- en tabellenlijst	55

Hoofdstuk 1: Inleiding

Dit hoofdstuk biedt een overzicht van de context en achtergrond van het onderzoek. Allereerst wordt de organisatie van de opdrachtgever beschreven om inzicht te geven in de setting waarbinnen het onderzoek plaatsvindt. Vervolgens wordt ingegaan op de aanleiding van het onderzoek en waarom dit relevant is binnen de organisatie. Hierna worden de doelstelling van het onderzoek en de centrale onderzoeksvraag geformuleerd, die richting geven aan de uitvoering van het onderzoek. De leeswijzer geeft een kort overzicht van de opbouw van het rapport.

1.1 Organisatie

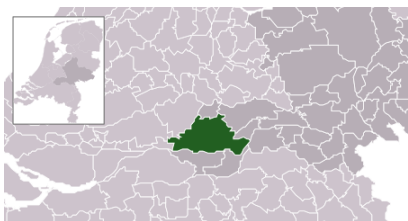
Gemeente West Betuwe

De gemeente West Betuwe, gelegen in de provincie Gelderland, is een levendige gemeente met een rijke historie en een gevarieerd landschap. De gemeente bestaat sinds 2019 uit een fusie met de gemeenten Geldermalsen, Neerijnen en Lingewaal. Dit heeft ervoor gezorgd dat de gemeente West Betuwe uit 26 dorpskernen bestaat. Deze dorpskernen zijn samen goed voor een inwonersaantal van ongeveer 53.000 mensen, met als hoofdkern de plaats Geldermalsen die een vijfde van de bevolking vertegenwoordigt in de gemeente. Het gemeentehuis is tevens ook gevestigd in Geldermalsen (zie figuur 1) (CBS, 2025).

Figuur 1 Gemeentehuis West Betuwe (Cepezed, sd).

De gemeente staat in de top 15 van gemeenten met het grootste landbouwareaal (449 km²) in Nederland (zie figuur 2 voor de ligging van de gemeente West Betuwe), hierdoor speelt de gemeente een sleutelrol in de agrarische sector met akkerbouw, fruitteelt en veehouderij als belangrijke pijlers. De gemeente streeft naar een evenwicht tussen landbouw, wonen en natuur, waarbij biodiversiteit en duurzaam landgebruik centraal staan. De vruchtbare grond en diverse bodemsoorten bieden volop kansen voor innovatieve en ecologisch verantwoorde landbouwpraktijken (Gemeente West Betuwe, 2024).

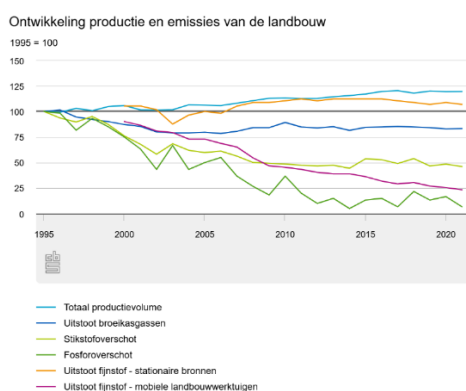

Figuur 2 Positie West Betuwe (Wikipedia, 2024).

De gemeente West Betuwe is lid van de P10, een samenwerkingsverband van 33 grote plattelandsgemeenten in Nederland. Deze gemeenten kenmerken zich door een grotere stad of dorp, omringd door talrijke kleine kernen en uitgestrekte buitengebieden. Binnen de P10 delen gemeenten kennis en ervaringen om de leefbaarheid in het buitengebied te waarborgen. De organisatie werkt samen met onder andere de Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland (LTO), de Landelijke Vereniging voor Kleine Kernen (LVKK) en Netwerk Platteland. Daarnaast onderhoudt de P10 gesprekken met partijen zoals de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en verschillende ministeries (P10, sd).

1.2 Aanleiding

Sinds 1995 is de uitstoot van verschillende emissies in de landbouwsector veranderd zie figuur 3. Hoewel de meeste emissies in 2021 lager waren dan in 1995, is de daling van broeikasgas- en stikstofemissies de afgelopen jaren gestagneerd. Tegelijkertijd is de landbouwproductie met 20 procent toegenomen. Vooral de melkveehouderij blijft een belangrijke bron van broeikasgasemissies (CBS, 2023).

Figuur 3 Ontwikkeling productie en emissies van landbouw 1995-2021 (CBS, 2023).

Verschiedende type emissies laten uiteenlopende ontwikkelingen zien. Zo daalde de uitstoot van broeikasgassen tot 2003, maar is sindsdien weer licht gestegen. Het stikstofoverschot halveerde tussen 1995 en 2008, waarna verdere daling uitbleef. De fijnstofuitstoot door stationaire bronnen, zoals kassen en stallen, nam tijdelijk af door de vogelgriep in 2003, maar groeide daarna weer. Daarentegen is de fijnstofuitstoot door landbouwwerktuigen sinds 1995 met driekwart afgenomen (CBS, 2023).

De transitie naar een duurzamere veehouderij en akkerbouw brengt aanzienlijke financiële uitdagingen met zich mee voor bedrijven in deze sectoren. Hoewel verduurzamingsmaatregelen

bijdragen aan een beter milieu en een toekomstbestendige landbouw, gaan ze vaak gepaard met inkomensverliezen voor agrarische ondernemers (WUR, 2024).

Uit onderzoek van Wageningen Economic Research (WecR) blijkt dat overheidssteun noodzakelijk is om deze financiële verliezen te beperken en de continuïteit van bedrijven te waarborgen. Zonder passende ondersteuning dreigt de implementatie van duurzame praktijken te stagneren, wat de gewenste milieu- en klimaateffecten in gevaar kan brengen (WUR, 2024).

Deze ontwikkelingen laten zien dat er ondanks eerdere dalingen nog steeds uitdagingen bestaan rondom emissiereductie, klimaatadaptatie en biodiversiteit in de landbouw. Dit project richt zich op het onderzoeken van deze trends en het verkennen van mogelijkheden om verdere reductie van landbouwemissies te realiseren en zo een duurzame en toekomstbestendige agrarische sector te creëren aan de hand van de KRW, groenblauwe-dooradering en wetgeving (WUR, 2024).

1.3 Doelstelling

De doelstelling van het onderzoek is om te onderzoeken hoe een duurzame, economisch verantwoorde bedrijfsvoering mogelijk gemaakt kan worden voor akkerbouwers en veehouders in de gemeente West Betuwe.

In het adviesrapport worden op basis van interviews en literatuuronderzoek de knelpunten en kansen in kaart gebracht. De gemeente kan op basis van deze inzichten gerichte ondersteuning bieden om duurzame en economisch haalbare verdienmodellen te faciliteren.

1.4 Vraagstelling

Voor dit onderzoek is een centrale onderzoeksvraag geformuleerd om tot een onderbouwde conclusie te komen. Ter beantwoording van deze hoofdvraag zijn verschillende deelvragen opgesteld. In hoofdstuk 2 wordt de methodiek voor het onderzoek verder toegelicht. Hieronder worden de deelvragen toegelicht.

1.4.1 De hoofdvraag

De probleemstelling die vanuit de doelstelling geformuleerd is, is als volgt:

“Hoe kan de gemeente West Betuwe veehouders en akkerbouwers faciliteren in de transitie naar duurzame kringlooplandbouw?”

1.5 Leeswijzer

Dit rapport is gestructureerd opgebouwd en biedt een overzicht van het onderzoek naar hoe de gemeente West Betuwe veehouders en akkerbouwers kan ondersteunen in hun transitie naar duurzame kringlooplandbouw.

In hoofdstuk 1 wordt gestart met de inleiding, waarin de aanleiding en context van het onderzoek worden geschetst. Hierin worden ook de doelstelling en de hoofdvraag toegelicht.

Hoofdstuk 2 beschrijft de gehanteerde onderzoeksmethoden. Er is gekozen voor een combinatie van literatuuronderzoek en kwalitatieve interviews met agrariërs en ketenpartners. In dit hoofdstuk wordt onder andere toegelicht hoe de data zijn verzameld en geanalyseerd.

Hoofdstuk 3 schetst het theoretisch kader van het onderzoek met focus op natuurinclusiviteit en duurzame kringlooplandbouw.

De kern van het onderzoek is te vinden in hoofdstuk 4, waarin de resultaten worden gepresenteerd. De bevindingen zijn geordend naar thema's die voortvloeien uit het onderzoek, zoals de huidige situatie in de gemeente, knelpunten in regelgeving, kansen voor verduurzaming, samenwerking binnen de regio en inspirerende voorbeelden uit andere gebieden.

In hoofdstuk 5 worden de belangrijkste conclusies uit het onderzoek samengebracht in een antwoord op de centrale onderzoeksvraag. De kerninzichten worden hierin overzichtelijk weergegeven, als opmaat naar de aanbevelingen die volgen.

Hoofdstuk 6 bevat een reflectie op het onderzoeksproces. In dit discussiehoofdstuk wordt stilgestaan bij de betrouwbaarheid en beperkingen van het onderzoek, en worden kanttekeningen geplaatst bij de bevindingen.

Op basis van de resultaten en conclusies worden in hoofdstuk 7 concrete aanbevelingen gedaan voor de gemeente West Betuwe. Deze zijn gericht op het voeren van beleid, het faciliteren van kennisdeling, het verbeteren van vergunningprocedures en het stimuleren van samenwerking en innovatie in de regio.

Tot slot biedt hoofdstuk 8 een overzicht van de gebruikte bronnen in de bibliografie. De bijlagen bevatten aanvullende informatie, waaronder de vragenlijst en de figuren- en tabellenlijst.

Hoofdstuk 2: Materiaal en methoden

Voor dit onderzoek is gekozen voor een combinatie van literatuuronderzoek en interviews om inzicht te verkrijgen in de huidige situatie en duurzame mogelijkheden voor agrarische bedrijven in de gemeente West Betuwe. Het onderzoek is uitgevoerd in vier fasen. In fase 1 is het Plan van Aanpak opgesteld en afgerond. Fase 2 bestond uit het literatuuronderzoek, waarbij relevante theorieën, beleidsstukken en eerdere onderzoeken zijn bestudeerd. De uitgebreide uitkomst hiervan is te vinden achtergronddocument, dat als onderbouwing voor het literatuuronderzoek dient. In fase 3 werd het veldwerk uitgevoerd, waarbij kwalitatieve data zijn verzameld door middel van interviews. Tot slot vindt in fase 4 de analyse en verwerking van de verzamelde data plaats, wat heeft geleid tot de uiteindelijke inzichten en conclusies van dit onderzoek.

Tijdens het opstellen van het onderzoek naar duurzame kringlooplandbouw in de gemeente West Betuwe, was gelijktijdig een andere groep studenten van de HAS green academy actief voor dezelfde gemeente. Deze studenten deden onderzoek naar hoe het biodiversiteitsplan voor de gemeente West Betuwe vormgegeven zou moeten worden.

2.1 Onderzoeksmethoden literatuuronderzoek

Allereerst is een literatuuronderzoek uitgevoerd om de huidige situatie van agrarische bedrijven, bodemsoorten en het gebruik van agrarische gronden in West Betuwe in kaart te brengen. Hierbij is gebruikgemaakt van diverse betrouwbare bronnen, waaronder het Centraal Bureau voor de Statistiek en bodemkaarten. Hierdoor is een overzicht verkregen van het aantal en type agrarische bedrijven, de verspreiding van bodemtypes en het gebruik van landbouwgrond in de regio. Deze gegevens zijn waar mogelijk gevisualiseerd om het landschap beter te kunnen duiden.

Om praktijkgerichte inzichten te verkrijgen, is onderzocht welke voorbeelden van duurzame landbouw zijn toegepast. Om inspirerende voorbeelden van duurzame landbouwpraktijken voor zowel akkerbouwers als veehouders te identificeren is literatuur opgezocht. Hierbij is gericht gezocht naar succesvolle casussen en toepassingen. De selectie van deze voorbeelden is gebaseerd op criteria zoals relevantie voor de regionale omstandigheden, duurzaamheid in ecologische, economische en sociale zin, en bewezen effectiviteit. Naast wetenschappelijke artikelen zijn ook praktijkrapporten en publicaties van landbouworganisaties geraadpleegd.

Vervolgens is literatuur gebruikt om duurzame maatregelen voor zowel akkerbouwers als veehouders te identificeren. Hierbij is gezocht naar toepassingen die toepasbaar zijn binnen West Betuwe. De selectie van deze voorbeelden is gebaseerd op bodem, water, landschap en biodiversiteit. Hierbij is

vooral gebruik gemaakt van de kennismatrix natuurinclusieve landbouw van CLM (CLM, 2019), deze zijn vervolgens geselecteerd op relevantie. Ook zijn sommige maatregelen besproken via de interviews met de agrariërs om andere inzichten te verzamelen. Uiteindelijk zijn de maatregelen behandeld en de voor- en nadelen voor agrariërs en de omgeving benoemd.

Een onderdeel van het onderzoek richt zich op de effecten van duurzame landbouwpraktijken op biodiversiteit en bodemgezondheid. Hiervoor is literatuuronderzoek uitgevoerd met wetenschappelijke publicaties, waarin de ecologische effecten van verschillende maatregelen worden beschreven en, waar mogelijk, worden onderbouwd. Hierbij is aandacht besteed aan relevante indicatoren zoals bodemorganismen, bodemstructuur en soortenrijkdom in de agrarische omgeving. Variatie in methoden en schaalniveaus is meegenomen in de interpretatie van de resultaten.

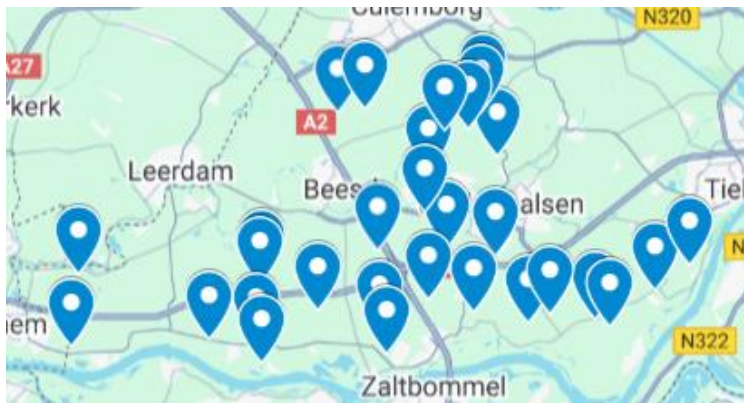
Om inzicht te krijgen in de rol van samenwerking en netwerken bij het verduurzamen van de landbouwpraktijk, is gekeken naar samenwerkingsverbanden binnen de regio denk aan Waterschap, VANL-TCW en LTO.

Tot slot is de invloed van beleid op gemeentelijk en provinciaal niveau onderzocht door middel van een analyse van relevante beleidsdocumenten en het bijwonen van een ambtelijke informatiedag. Hierbij is nagegaan welke beleidsinstrumenten momenteel worden ingezet ter ondersteuning van duurzame landbouw en welke wensen er leven bij de overheden. Indien mogelijk zijn aanvullende gesprekken gevoerd met betrokken ambtenaren om de beleidscontext te verduidelijken en toekomstperspectieven mee te nemen.

Door deze aanpak ontstaat een onderbouwd beeld van de actuele stand van zaken, succesvolle voorbeelden, praktische toepasbaarheid van bedrijfsspecifieke maatregelen, ecologische effecten, samenwerkingen en beleidsmatige middelen die van belang kunnen zijn voor het stimuleren van duurzame kringlooplandbouw in gemeente West Betuwe.

2.2 Onderzoeksmethode interviews

Voor dit onderzoek zijn 30 semigestructureerde interviews, zie bijlage I voor de vragenlijst, afgenomen met agrariërs in de regio West Betuwe. De geïnterviewde agrariërs vertegenwoordigen een diverse groep veehouders en akkerbouwers met uiteenlopende locaties, nevenactiviteiten, bedrijfsomvang, grondsoorten en mate van duurzame landbouwmaatregelen die ze uitvoeren. Er is gekozen om de interviews verspreid over het gebied van gemeente West

Figuur 4 Overzicht van de verdeling van de geïnterviewde ...

Betuwe te verdelen. Dit zorgt voor een zo representatief mogelijk resultaat van het gebied gemeente West Betuwe voor het onderzoek, zie figuur 4 voor een overzicht van de verdeling van de geïnterviewde agrariërs. Door te kiezen voor semigestructureerde interviews was er ruimte voor diepgang, maar bleef er tegelijkertijd voldoende structuur om de antwoorden onderling goed te kunnen vergelijken.

De gesprekken zijn gebruikt om inzicht te krijgen in hoe agrariërs tegen thema's als toekomstbestendige landbouw, kringlooplandbouw, biodiversiteit, duurzaamheid, wet- en regelgeving en innovatie aankijken. Daarnaast is verkend in hoeverre zij al maatregelen toepassen, welke knelpunten zij ervaren en welke kansen zij zien voor verdere verduurzaming van hun bedrijfsvoering. De verzamelde informatie vormt een belangrijk fundament voor de conclusies en aanbevelingen in dit rapport. Dit onderzoek heeft een inventariserende functie waar de agrariërs op dit moment staan en tegenaan lopen in de bedrijfsvoering, waarbij de gemeente eventueel een rol kan spelen om deze uitdagingen weg te nemen.

Tijdens de interviews vervulden de projectleden doorgaans twee rollen: een fungeerde als interviewer, terwijl een ander de aantekeningen verzorgde. Bij sommige interviews waren drie projectleden aanwezig, waarbij twee van hen gezamenlijk het gesprek voerden.

Totaal aantal bedrijven	30
Akkerbouw	6
Melkvee	21
Vleesvee	5
Overige veehouderij	4

Tabel 1 Bedrijfstype interviews.

Tabel 1 geeft een overzicht van de typen bedrijven die deelnamen aan dit onderzoek. In totaal zijn 30 bedrijven geïnterviewd waaronder een aantal gemengde bedrijven. De geïnterviewde bedrijven zijn gecategoriseerd in melkveehouderijen, vleesveebedrijven, akkerbouw en bedrijven die onder de categorie 'overige veehouderij' vallen. In de categorie overige veehouderij worden alle overige typen veehouderijen geschaard die niet onder melkvee of vleesvee vallen, zoals geiten-, varkens- of pluimveehouderijen.

Als projectgroep is er actief deelgenomen aan een cursus over kwalitatief onderzoek op de HAS, met als doel kennis en vaardigheden op dit gebied te verbeteren. Deze cursus bood een basis voor het uitvoeren van kwalitatief onderzoek binnen het project. Tijdens de cursus werd geleerd hoe relevante kwalitatieve onderzoeksvragen geformuleerd konden worden en hoe een geschikte methode gekozen kon worden voor zowel interviews als focusgroepen.

De afgenomen interviews zijn kwalitatief geanalyseerd. Na het afnemen en uitwerken van de gesprekken zijn de uitwerkingen doorgenomen op basis van terugkerende thema's. Deze thema's zijn deels vooraf opgesteld op basis van de onderzoeksvraag en literatuur, en deels ontstaan vanuit de interviews zelf. De resultaten van de interviews zijn vervolgens gepresenteerd tijdens een interactieve sessie op het gemeentehuis waarvoor alle geïnterviewde agrariërs waren uitgenodigd. Aan deze bijeenkomst namen uiteindelijk tien agrariërs deel. Het doel van deze sessie was het toetsen en verifiëren van de bevindingen aan de hand van praktijkervaringen en reacties uit de praktijk.

Om de anonimiteit van de geïnterviewden te waarborgen en openheid tijdens de interviews te bevorderen, zijn de gespreksverslagen niet als bijlage opgenomen. De antwoorden uit de interviews zijn geanonimiseerd en indien nodig aangepast om de herleidbaarheid te beperken en een uniforme verwerking te waarborgen. De originele verslagen zijn beschikbaar bij de HAS green academy en kunnen, indien gewenst, worden ingezien ter verantwoording van de resultaten. De dataset is opgeslagen in het archief onder projectcode BO-25000012.

Hoofdstuk 3: Theoretische kader

In dit hoofdstuk wordt de theoretische kader besproken die als basis dient voor het onderzoek. Centraal staan de begrippen natuurinclusieve landbouw en duurzame kringlooplandbouw, die beide relevant zijn voor het streven naar een toekomstbestendige agrarische sector. Deze begrippen worden uiteengezet aan de hand van bestaande definities en kaders die zijn afgestemd met de opdrachtgever.

3.1 Natuurinclusief

De term natuurinclusief is breed en kan op verschillende manieren worden geïnterpreteerd. Daarom wordt in dit onderzoek de definitie van Louis Bolk en CLM gehanteerd (zie figuur 5), deze definitie is afgestemd met de opdrachtgever. Door te werken met verschillende niveaus ontstaat een helder beeld van mogelijke verbeterpunten.

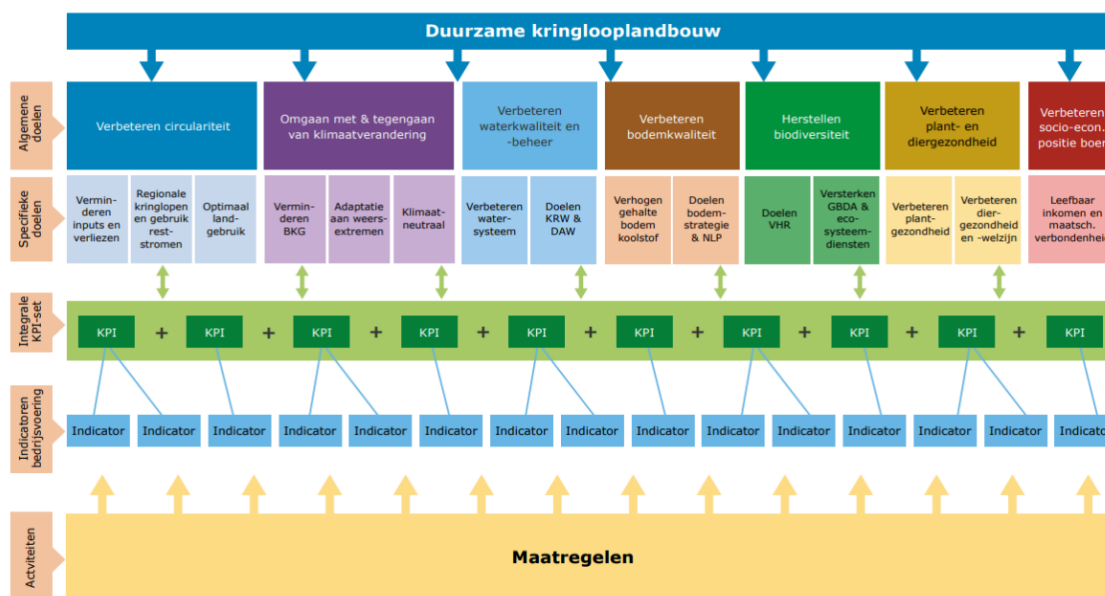
Figuur 5 Verschillende niveaus van natuurinclusieve landbouw (Louis Bolk Instituut en CLM Onderzoek en Advies, 2024).

3.2 Duurzame kringlooplandbouw

Duurzame kringlooplandbouw richt zich op de volgende hoofddoelen:

- Verbeteren van circulariteit: Het verminderen van input en verliezen, regionale kringlopen sluiten en reststromen benutten.
- Omgaan met en tegengaan van klimaatverandering: Verminderen van broeikasgasemissies, aanpassen aan weersextremen en werken naar een klimaat neutrale landbouw.
- Verbeteren van waterkwaliteit en -beheer: Optimalisatie van watersystemen en voldoen aan doelen zoals vastgesteld in de KRW (Kaderrichtlijn Water) en het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW).
- Verbeteren van bodemkwaliteit: Verhogen van het koolstofgehalte in de bodem en bijdragen aan bodemstrategieën zoals het Nationaal Landbouwbeleid (NLP).
- Herstellen van biodiversiteit: Versterken van groen blauwe dooradering (GBDA) en ecosystemen. Ook wordt bijdragen aan doelen uit bijvoorbeeld het Vogel- en Habitatrichtlijnbeleid (VHR).
- Verbeteren van plant- en diergezondheid: Zorgen voor gezonde gewassen en verbeteren van dierenwelzijn.
- Verbeteren van de sociaaleconomische positie van agrariërs: Verzekeren van een leefbaar inkomen en maatschappelijke verbondenheid (Jellema, Pessers, van Doorn, & Reijs, 2023).

De WUR heeft meerdere publicaties gehad over het KPI-K project. Hierbij wordt gekeken naar het sturen op duurzame kringlooplandbouw door middel van kritische prestatie indicatoren. Hierdoor kunnen agrariërs inzichtelijk maken welke bijdragen zij verrichten voor een duurzame kringlooplandbouw, zie figuur 6.

Figuur 6 Conceptueel kader KPI-K-systematiek (Wageningen University & Research, 2022).

Hoofdstuk 4: Resultaten

In dit hoofdstuk worden de hoofdlijnen van de resultaten samengevat. Het biedt een overzicht van de belangrijkste bevindingen die voortkomen uit het literatuuronderzoek en interviews. Voor een diepgaandere onderbouwing met data en praktijkvoorbeelden wordt verwezen naar het achtergronddocument. Daarin zijn per thema en onderzoeksvraag de volledige inhoud, gebruikte bronnen en relevante context uitgewerkt.

4.1 Wat is de huidige situatie?

4.1.1 Omgevingsvisie gemeente West Betuwe en provincie Gelderland

De omgevingsvisies van zowel de gemeente West Betuwe als de provincie Gelderland geven richting aan het ruimtelijke beleid voor de komende decennia. Deze visies zijn noodzakelijk vanwege de maatschappelijke opgaven op het gebied van klimaatverandering, energietransitie, woningbouw, mobiliteit, landbouw en biodiversiteit. Beide bestuurslagen formuleren hun ambities binnen de kaders van nationale en internationale afspraken, zoals het Klimaatakkoord van Parijs. Voor verder toelichting van dit hoofdstuk kan er gekeken worden bij het achtergronddocument hoofdstuk 1.6 (Gemeente West Betuwe, 2022).

Gemeente West Betuwe: duurzame transitie op lokaal niveau

De omgevingsvisie van de gemeente West Betuwe is gericht op duurzaamheid en toekomstbestendigheid. De missie van de gemeente is ambitieus: in 2050 wil gemeente West Betuwe volledig klimaatneutraal, klimaatbestendig, circulair en waterrobuust zijn. Deze missie wordt vertaald naar concrete doelen en beleidsrichtingen op het gebied van energie, mobiliteit, ruimtelijke ontwikkeling, landbouw, circulariteit en leefomgeving (Gemeente West Betuwe, 2022).

Op het vlak van energievoorziening zet de gemeente in op het realiseren van duurzame opwekking via zonnevelden en windmolens. Momenteel zijn er 14 windturbines en ongeveer 10 hectare aan zonnevelden gerealiseerd, met de ambitie om dit verder uit te breiden tot ongeveer 90 hectare aan zonnevelden. De gemeente hanteert hierbij de *zonneladder* als leidraad, waarbij eerst gekeken wordt naar benutting van daken en bestaande infrastructuur, zoals parkeerterreinen en geluidschermen, voordat open ruimte in aanmerking komt. Zo wordt het karakteristieke landschap van de gemeente West Betuwe beschermd (Gemeente West Betuwe, 2022).

Wat betreft de ruimtelijke inrichting wil de gemeente West Betuwe grootschalige energieopwekking concentreren rond economische knooppunten, zoals Vuren en langs de A15. Hierdoor blijft het kleinschalige, groene landschap in de overige delen van de gemeente behouden. De gemeente maakt bovendien duurzame bestemmingsplannen waarin functies als wonen, natuur, landbouw en bedrijvigheid zorgvuldig worden afgewogen (Gemeente West Betuwe, 2022).

Klimaatadaptatie is een ander belangrijk speerpunt. De gemeente West Betuwe streeft naar een klimaatbestendige inrichting van de openbare ruimte, met aandacht voor waterbeheer, hittestress, biodiversiteit en groene verbindingen. Bij (her)inrichting van dorpskernen wordt actief gewerkt aan oplossingen voor droogte, wateroverlast en hitte. Daarbij worden inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties betrokken, zodat de transitie breed gedragen wordt.

De gemeente levert ook een bijdrage aan de circulaire economie, onder meer door afvalscheiding, hergebruik van materialen en het stellen van duurzaamheidseisen bij bouwprojecten. Ook het verwijderen van asbest wordt in dit kader meegenomen. Voor de landbouwsector biedt de gemeente ondersteuning op het gebied van bodemgezondheid, biodiversiteit, multifunctioneel grondgebruik en duurzame teelt, bijvoorbeeld in combinatie met zonnepanelen (Agri-PV) (Gemeente West Betuwe, 2022).

Tot slot is waterveiligheid een prioriteit. In samenwerking met het Waterschap en Regio Rivierenland werkt de gemeente West Betuwe aan de versterking van dijken via het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP). Daarbij wordt nadrukkelijk gekeken naar koppelkansen, zoals het creëren van recreatieve routes of het verbeteren van de verbinding tussen dorpen en de rivier (Gemeente West Betuwe, 2022).

Provincie Gelderland: regie op bovenregionale samenhang

De provincie Gelderland richt zich in haar omgevingsvisie *Gaaf Gelderland* op maatschappelijke en ruimtelijke opgaven die de gemeentegrenzen overstijgen. Deze visie vormt het beleidskader voor provinciale besluitvorming en biedt richting aan de inrichting van de fysieke leefomgeving op lange termijn. In tegenstelling tot gemeenten, die vooral de invulling van de ruimte binnen hun eigen grondgebied bepalen, kijkt de provincie naar de onderlinge samenhang tussen regio's en de impact van ontwikkelingen op provinciaal en nationaal niveau.

De provinciale omgevingsvisie adresseert grote transitie zoals:

- **Energieneutraliteit:** De provincie ondersteunt duurzame energieopwekking, maar bewaakt tegelijkertijd de ruimtelijke kwaliteit en het landschap.
- **Verduurzaming van de landbouw:** Gelderland stimuleert innovatieve en natuurinclusieve landbouw, met behoud van landschappelijke waarden.
- **Woningbouw en leefomgeving:** Er wordt ingezet op voldoende woningaanbod, ook buiten stedelijke gebieden, met behoud van voorzieningen en infrastructuur.

- **Versterking van de natuur:** Het herstel van biodiversiteit en de ontwikkeling van ecologische verbindingen zijn belangrijke opgaven.
- **Mobiliteit en infrastructuur:** De provincie denkt na over duurzame mobiliteitsoplossingen op de lange termijn, waaronder spoorverbindingen en regionale fietssnelwegen (Provincie Gelderland, 2019).

De provincie werkt samen met gemeenten, waterschappen, bedrijven, maatschappelijke organisaties en inwoners om tot integrale oplossingen te komen. Deze samenwerking is essentieel, omdat ruimtelijke en ecologische opgaven, zoals waterbeheer, luchtkwaliteit of energienetwerken, niet ophouden bij de gemeentegrens (Provincie Gelderland, 2024) (Provincie Gelderland, 2019).

De omgevingsvisies van de gemeente West Betuwe en de provincie Gelderland zijn nauw met elkaar verbonden. Waar West Betuwe concrete, lokale invulling geeft aan thema's als duurzaamheid, energie en klimaatadaptatie, zorgt de provincie Gelderland voor de bovenlokale regie en samenhang. Beide visies dragen bij aan een gezonde, veilige en toekomstbestendige leefomgeving. De gemeenschappelijke uitdaging is om deze ambities te realiseren met behoud van de unieke kenmerken van landschap, cultuur en gemeenschap, terwijl er wordt ingespeeld op mondiale en nationale ontwikkelingen (Gemeente West Betuwe, 2022) (Provincie Gelderland, 2024) (Provincie Gelderland, 2019).

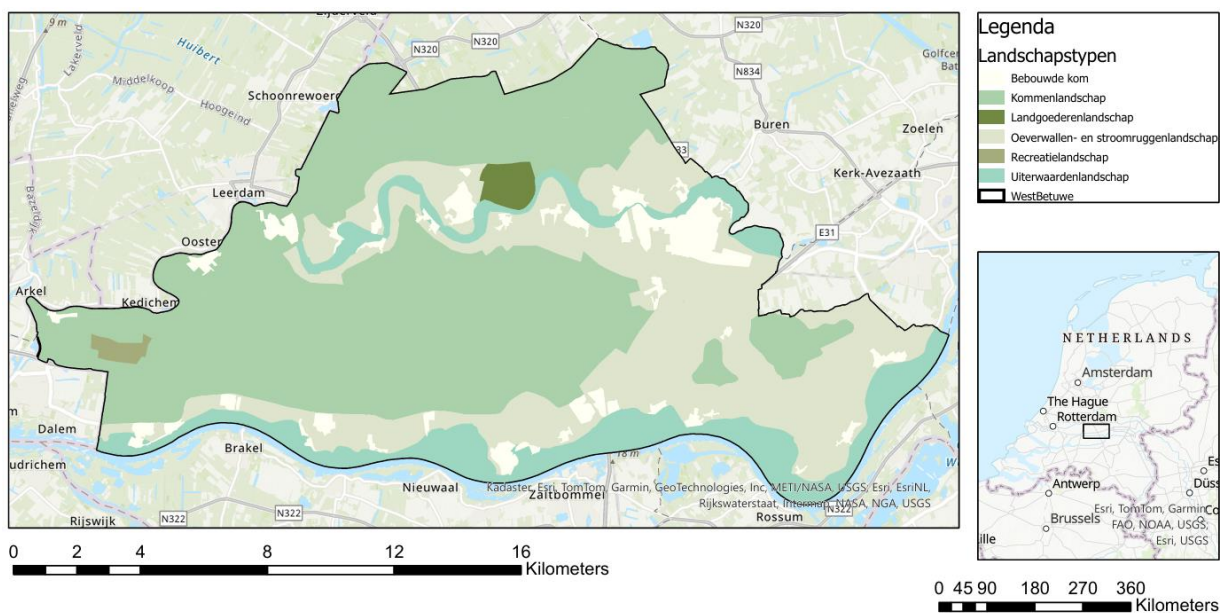
4.1.2 Huidige situatie agrarische bedrijven, bodemsoorten en gronden in de gemeente West Betuwe

De gemeente West Betuwe is een diverse gemeente als het gaat om de agrarische sector en de verschillende soorten gronden. Ook in deze gemeente fluctueert het aantallen bedrijven, de hoeveelheden van bewerkt areaal en het aantal gehouden dieren. Om hier een duidelijk beeld van te maken zijn er tabellen opgenomen om de fluctuerende aantallen over de laatste vijf jaar weer te geven. Daarnaast is de geschiedenis van de gronden en de huidige status hiervan beschreven.

	Aantal bedrijven 2024	Aantal bedrijven 2019	Daling of stijging aantal bedrijven (5 jaar)	Aantal 2024	Aantal 2019	Daling of stijging dieren en oppervlakten (5 jaar)
Landbouwbedrijven	470	494	4,9% daling	13611 hectare	13318 hectare	2,2% stijging
Akkerbouw	10	10	0%	492 hectare	513 hectare	4% daling
Rundveebedrijven	180	197	8,6% daling	29613 dieren	29125 dieren	1,7% stijging
Melkveebedrijven (onderdeel van rundvee)	120	132	9% daling	12691 dieren	12660 dieren	0,2% stijging

Tabel 2 Aantallen agrarische bedrijven en hoeveelheden dieren en oppervlakten (CBS, 2024).

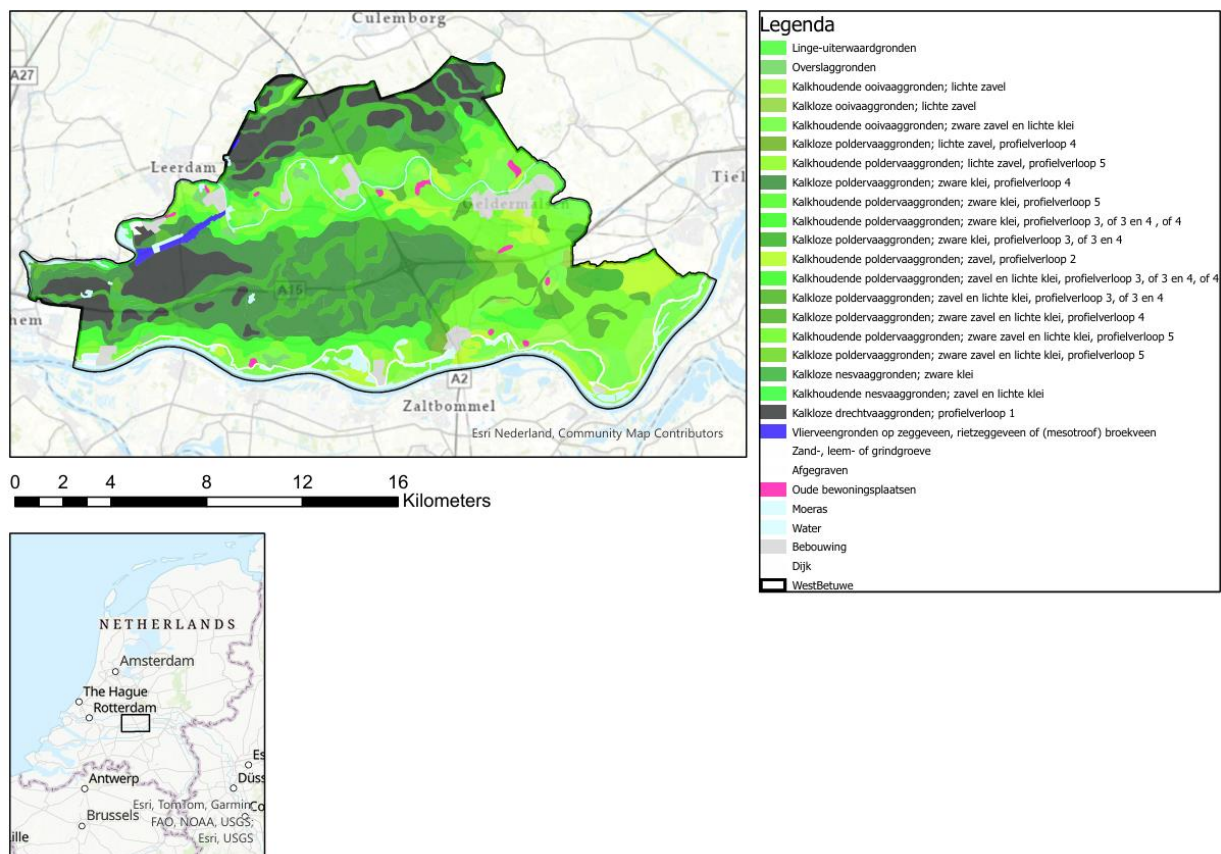
In tabel 2 worden de verschillen tussen 2019 en 2024 weergegeven, hieruit blijkt dat het aantal landbouwbedrijven licht gedaald is met 4,9%, terwijl het landbouwareaal juist met 2,2% is toegenomen. Het aantal akkerbouwbedrijven bleef gelijk, maar het bewerkte areaal daalde met 4%. Rundveebedrijven daalden met 8,6%, terwijl het aantal dieren met 1,7% steeg. Ook het aantal melkveebedrijven nam af (9%), maar het aantal melkkoeien bleef vrijwel gelijk (+0,2%). Deze cijfers wijzen op schaalvergroting: minder bedrijven beheren meer land en houden meer dieren (CBS, 2024).

Figuur 7 Landschapstypen binnen gemeente West Betuwe (Kadastrale kaart, sd).

Figuur 7 toont de verschillende landschapstypen binnen de gemeente West Betuwe in de provincie Gelderland. Het gebied bestaat voornamelijk uit komgronden, een karakteristiek open weilandschap dat typerend is voor het rivierengebied. Langs de grote rivieren, zoals de Waal, bevindt zich uiterwaardenlandschap, belangrijk voor waterberging, natuur en recreatie.

Daarnaast komen ook andere landschapstypen voor, zoals het landgoederenlandschap en het oeverwallen- en stroomruggenlandschap, waar iets hogere en drogere gronden aanwezig zijn. Recreatielandschappen liggen verspreid, vooral langs de rivieren zoals de Linge en de Waal. Figuur 7 geeft een duidelijk beeld van de ruimtelijke diversiteit in het gebied en vormt een waardevolle basis voor ruimtelijke ordening, natuurbeheer en recreatieve ontwikkeling.

Figuur 8 Bodemkaart West Betuwe (Bodemdata, 2024).

De bodemkaart van West Betuwe in figuur 8 toont een grote variatie aan bodemtypes die kenmerkend zijn voor het rivierengebied in het midden van Nederland. Het bodemgebruik in deze regio wordt sterk beïnvloed door deze variatie, die voortkomt uit eeuwenlange sedimentatie van grote rivieren zoals de Linge en de Waal (Bodemdata, 2024).

Een groot deel van het gebied bestaat uit kalkhoudende poldervaaggronden, met lichte tot zware zavel en klei. Deze gronden, herkenbaar aan de verschillende groentinten in figuur 8, zijn over het algemeen vruchtbaar en geschikt voor intensief agrarisch gebruik. Variaties in profielontwikkeling (zoals aangegeven met profielverloop 2, 3, 4 of 5) duiden op verschillen in opbouw, drainage en ouderdom van de bodem (Bodemdata, 2024).

In de uiterwaarden langs de Waal en delen van de Linge komen Linge-uiterwaardgronden en overslaggronden voor. Deze zijn jong van aard, met afwisselende lagen zand, klei en slib, gevormd door overstromingen. Deze gronden zijn minder stabiel en worden vooral benut voor natuurontwikkeling, extensieve landbouw of recreatie (Bodemdata, 2024).

In het noordoosten en verspreid over het gebied liggen oeverwalgronden, vaak bestaande uit lichte zavel. Deze hoger gelegen bodems zijn relatief goed gedraineerd en historisch vaak in gebruik genomen voor bewoning en landbouw. Dit verklaart de aanwezigheid van meerdere oude bewoningsplaatsen, aangegeven met roze stippen (Bodemdata, 2024).

Daarnaast toont figuur 8 specifieke bodemtypen zoals kalkloze nesvaaggronden en drechtvaaggronden, die vooral voorkomen in lager gelegen en minder kalkrijke delen van het gebied. In enkele zones zijn ook veenresten, moerasgebieden en zand-, leem- en grindgroeves aanwezig, die wijzen op een gevarieerd bodemgebruik en natuurlijk reliëf (Bodemdata, 2024).

De ligging van dijken, watergangen en infrastructuur wordt eveneens weergegeven en benadrukt het belang van waterbeheer in dit landschap. De combinatie van bodemsamenstelling en ligging ten opzichte van rivieren en dijken maakt West Betuwe tot een typisch voorbeeld van een dynamisch, multifunctioneel rivierenlandschap (Bodemdata, 2024).

4.1.3 Welke duurzame maatregelen zijn toepasbaar in deze regio?

Om tot een overzichtelijk en compleet beeld te komen, is gekeken naar vier samenhangende hoofdthema's die belangrijk zijn voor duurzame landbouw: bodem, water, landschap en biodiversiteit. Elk thema kent zijn eigen uitdagingen en kansen, waarbij passende maatregelen zijn geselecteerd die bijdragen aan een toekomstbestendige bedrijfsvoering en een gezondere leefomgeving. De maatregelen zijn gehaald uit de kennismatrix natuurinclusieve landbouw van CLM (CLM, 2019).

Bodem

Binnen het thema bodem ligt de focus op het behouden en verbeteren van de bodemstructuur en vruchtbaarheid. Maatregelen zoals het gebruik van vaste rijpaden, het vermijden van oogsten onder natte omstandigheden en het toepassen van sleepslangbemesting helpen bij het voorkomen van structuurbederf. Verder dragen het behoud van permanent grasland, niet- of minder kerende grondbewerking (NKG), en het telen van groenbemesters bij aan een betere bodemgezondheid. Ook het gebruik van compost en storrijke dierlijke mest is bevorderend voor het bodemleven, terwijl een ruimer bouwplan of aangepaste teeltkeuzes zorgen voor een betere balans in de bodem (CLM, 2019).

Water

Op het gebied van water zijn maatregelen gericht op het verbeteren van de waterkwaliteit, het beperken van uitspoeling en het vergroten van de waterberging. Voorbeelden zijn het aanleggen van bredere teeltvrije of bemestingsvrije zones langs sloten, of het instellen van spuitvrije randen langs percelen. Verder dragen infiltratiegreppels, precisie- en rijenbemesting en het gescheiden aanwenden van mest bij aan een efficiënter nutriëntenbeheer. Ook maatregelen zoals mechanische onkruidbestrijding, driftreducerende spuittechnieken, gefaseerd maaien en baggeren, en het aanleggen van schuine oevers helpen om zowel waterkwaliteit als biodiversiteit te verbeteren (CLM, 2019).

Landschap

Het versterken van het landschap draagt niet alleen bij aan de uitstraling van het gebied, maar ook aan de ecologische waarde ervan. Agrariërs kunnen hieraan bijdragen door het aanplanten van verschillende bomen en struiken op hun erf en het inzaaien van kruidenrijk grasland of gras-klover mengsels. Andere landschapsversterkende maatregelen zijn het aanleggen van houtwallen, hagen, poelen of plasdrasgebieden voor weidevogels, evenals het benutten van overhoeken en het beweiden van natuurgebieden met (grote) grazers (CLM, 2019).

Biodiversiteit

Tot slot richt het thema biodiversiteit zich op het vergroten van de variatie aan planten en dieren binnen en rond het landbouwbedrijf. Maatregelen zijn onder andere het telen van eiwitrijke gewassen ter vervanging van krachtvoer, het verlagen van het eiwitgehalte in het rantsoen, en het selecteren van robuuste veerassen. Ook kunnen agrariërs actief bijdragen aan natuurwaarden door nestkasten te plaatsen, bloemrijke akkerranden in te zaaien, bloeiende struiken op het erf aan te planten, bijenhôtels te plaatsen en mozaïekbeheer of uitgesteld maaien toe te passen. Nestbescherming is daarbij ook een belangrijke maatregel om kwetsbare soorten te ondersteunen.

Een uitgebreide toelichting op deze maatregelen is opgenomen in het hoofdstuk 1.3 in het achtergronddocument. Daarin zijn de voor- en nadelen voor de omgeving en voor de ondernemer per maatregel overzichtelijk uitgewerkt (CLM, 2019).

4.1.4 Wat zijn de effecten van duurzame bedrijfsvoering op de regio?

Duurzame bedrijfsvoering in de landbouw heeft gevolgen voor de regio, waarbij ecologische, economische en maatschappelijke aspecten nauw met elkaar verweven zijn. Het integreren van duurzame praktijken zoals verantwoord bodembeheer, gewasdiversiteit en biodiversiteitsbevordering draagt bij aan het creëren van een gezond, veerkrachtig en economisch stabiel regionaal landschap, voor verder toelichting kan er gekeken worden bij het achtergronddocument hoofdstuk 1.4.

Ecologische effecten: herstel en behoud van bodem en biodiversiteit

Een van de meest zichtbare effecten van duurzame bedrijfsvoering is het verbeteren van de ecologische kwaliteit van de regio. Bodem is de basis voor de landbouwproductie en het functioneren van ecosystemen, en duurzaam beheer richt zich op het behouden en versterken van bodemfuncties:

- **Verbetering van bodemstructuur en -vruchtbaarheid:** Door het toepassen van groenbemesters, rustgewassen en het beperken van intensieve grondbewerking, wordt de bodemstructuur minder verstorend bewerkt. Dit bevordert de activiteit van bodemorganismen zoals wormen, schimmels en bacteriën, die essentieel zijn voor de afbraak van organisch materiaal en het vrijmaken van voedingsstoffen. Een betere bodemstructuur verhoogt de waterinfiltratie en het vasthoudend vermogen, waardoor planten beter bestand zijn tegen droogte en erosie wordt voorkomen (RIVM, 2012) (Rijksoverheid, 2024).
- **Herstel van regionale biodiversiteit:** Intensieve monoculturen leiden vaak tot een verschraling van het landschap. Door te investeren in gewasdiversiteit (bijvoorbeeld strokenteelt) en het behouden van bloemrijke akkerranden, worden habitatten gecreëerd voor insecten, vogels en kleine zoogdieren. Dit versterkt het natuurlijke evenwicht, waarbij natuurlijke vijanden plaagpopulaties onder controle houden, waardoor minder pesticiden nodig zijn (WUR, 2019).
- **Verbetering van ecosysteemdiensten:** Bodems leveren diverse ecosysteemdiensten, zoals nutriëntenrecycling en waterzuivering. Duurzaam beheer ondersteunt deze functies door de biodiversiteit en bodemgezondheid te verbeteren, wat ook buiten de landbouw ten goede komt, zoals in natuurgebieden en stedelijke omgevingen binnen de regio (Rijksoverheid, 2025) (WUR, 2022) (Louisbolk, 2024).

Waterkwaliteit en klimaatadaptatie

De landbouw heeft een grote impact op de waterkwaliteit en het klimaat binnen een regio. Duurzame bedrijfsvoering biedt mogelijkheden om negatieve effecten te beperken en positieve bijdragen te leveren:

- **Vermindering van uitspoeling van nutriënten:** Door efficiëntere mesttoepassing, behoud van grasland en gebruik van groenbemesters, vermindert het risico dat stikstof en fosfaat wegspoelen naar het grond- en oppervlaktewater. Dit leidt tot schoner water, wat belangrijk is voor drinkwaterwinning, biodiversiteit in waterlichamen en recreatie (WUR, sd) (WUR & Louis Bolk Instituut, 2024) (Rivierenland, 2025).
- **Waterregulatie:** Een gezonde bodem met een goede structuur kan meer water vasthouden en geleidelijk afgeven. Dit helpt regionale wateroverlast bij hevige regenval te voorkomen en vermindert de impact van droogteperiodes. Hiermee draagt duurzame landbouw bij aan klimaatadaptatie op regionaal niveau (WUR, 2019).
- **Koolstofvastlegging en broeikasgasreductie:** Bodems slaan koolstof op in de vorm van organische stof. Duurzame beheer praktijken zorgen voor een toename van organische stof in de bodem, wat leidt tot meer koolstofvastlegging. Daarnaast verminderen ze de emissie van broeikasgassen zoals lachgas (N₂O) en methaan (CH₄) (WUR, 2023).

Economische voordelen en veerkracht van de regionale landbouw

Hoewel de transitie naar duurzame bedrijfsvoering investeringen vergt, levert deze op termijn economische voordelen op, die de regionale landbouwsector en economie versterken:

- **Lagere afhankelijkheid van externe input:** Door het stimuleren van natuurlijke bodemvruchtbaarheid en plaagbeheersing via biodiversiteit, kunnen agrariërs besparen op dure kunstmest, pesticiden en herbiciden. Dit maakt landbouwbedrijven economisch robuuster tegen prijsschommelingen en regelgeving (WUR, sd).
- **Hogere en stabielere opbrengsten:** Systemen met grotere gewasdiversiteit en gezonde bodems presteren vaak beter. Door minder ziektedruk en efficiënter gebruik van water en voedingsstoffen zijn opbrengsten stabiel en kwalitatief beter, wat de concurrentiekracht van regionale agrariërs verhoogt (WUR & Louis Bolk Instituut, 2024).
- **Nieuwe marktmogelijkheden:** Duurzame landbouw sluit aan bij de groeiende vraag naar biologische en natuurinclusieve producten. Dit creëert kansen voor lokale afzetkanalen en versterkt de regionale economie. Echter is uit interviews gebleken met Friesland Campina dat de groei nog beperkt is. Bovendien kunnen duurzame landbouwpraktijken bijdragen aan de ontwikkeling van groene banen en innovatie in de regio (WUR, 2023) (RFC, 2025).

Verbetering van leefkwaliteit en sociale positie

De effecten van duurzame bedrijfsvoering reiken verder dan landbouw en milieu; ze beïnvloeden ook de leefbaarheid en sociale dynamiek van regio's:

- **Groene en aantrekkelijke leefomgeving:** Biodiverse landschappen en natuurvriendelijke landbouw dragen bij aan recreatiemogelijkheden, toerisme en de gezondheid van inwoners (WUR, 2022).
- **Versterking van regionale identiteit en cultuur:** Het behoud van traditionele landschappen en het stimuleren van lokale samenwerkingsverbanden tussen agrariërs, onderzoekers en overheden versterken het sociale weefsel en de regionale identiteit. Dit kan leiden tot een groter draagvlak voor duurzaamheidsinitiatieven (WUR, 2022).
- **Kennisuitwisseling en innovatie:** De overgang naar duurzame landbouw bevordert samenwerking binnen regio's. Agrariërs delen ervaringen en nieuwe kennis, wat leidt tot innovatie en bredere implementatie van duurzame technieken. Dit versterkt de regionale landbouwsector en verhoogt haar toekomstbestendigheid (WUR, 2022).

Uitdagingen en toekomstperspectieven

Nu de voordelen duidelijk zijn, kent de toepassing van duurzame bedrijfsvoering ook uitdagingen die regionaal aandacht vragen:

- **Maatwerk is noodzakelijk:** Bodems, klimaat en regionale omstandigheden verschillen sterk, wat vraagt om lokale aanpassingen van maatregelen. Dit vereist goede kennis en monitoring van bodemkwaliteit en landbouwpraktijken. (WUR, sd).
- **Mechanisatie en infrastructuur:** Veel duurzame teeltsystemen, zoals strokenteelt en mengteelten, vereisen nieuwe of aangepaste landbouwmachines en oogstmethoden. Investerings- en technische innovatie zijn nodig om deze te integreren in de bestaande bedrijfsvoering (WUR, 2019).
- **Economische druk en beleidskaders:** Agrariërs staan onder druk om grootschalig en efficiënt te produceren, wat vaak haaks staat op duurzame diversiteit en kleinschaligheid. Regionale ondersteuning via stimuleringsmaatregelen, zoals de eco-regeling, en duidelijke beleidskaders zijn cruciaal (WUR, sd).
- **Monitoring en evaluatie:** Door systematische monitoring van bodemkwaliteit en biodiversiteit (zoals de Staat van de Nederlandse Landbouwbodems) kan inzicht worden verkregen in de effectiviteit van duurzame maatregelen. Dit ondersteunt beleidsontwikkeling en aanpassing aan regionale behoeften (Louisbolck, 2024).

Duurzame bedrijfsvoering in de landbouw heeft ingrijpende en positieve effecten op de regio. Het versterkt bodem- en waterkwaliteit, bevordert biodiversiteit, draagt bij aan klimaatadaptatie en verbetert de regionale economie en leefomgeving.

4.2 Waar lopen de agrariërs tegenaan in gemeente West Betuwe?

4.2.1 Wat is de huidige status van agrariërs met betrekking tot duurzame bedrijfsvoering en bereidbaarheid

De agrarische sector in de gemeente West Betuwe speelt een belangrijke rol binnen het lokale landschap, de economie en de voedselproductie. In lijn met landelijke en provinciale doelstellingen wordt ook op lokaal niveau meegedacht en geïnvesteerd door agrariërs richting een duurzame bedrijfsvoering. Hoe duurzaam de bedrijfsvoering van de ondernemers nu is, is hieronder op basis van interviews beschreven.

Status van duurzame bedrijfsvoering

In gemeente West Betuwe is sprake van een gevarieerd agrarisch landschap met veehouderijen, akkerbouw, gemengde bedrijven en andere sectoren. De verduurzaming binnen deze sectoren verloopt in wisselend tempo:

- **Melkveehouderij**

Diverse melkveehouders in West Betuwe zijn actief bezig met kringlooplandbouw, weidegang en het beperken van emissies. Enkele agrarische bedrijven nemen deel aan duurzaamheidsprogramma's van coöperaties of melkverwerkers. Toch vormt de financiële haalbaarheid van investeringen een belemmering voor verdere stappen.

- **Akkerbouw**

In West Betuwe richt de akkerbouw zich vooral op granen, maïs en voedergewassen. Duurzaam bodembeheer, minder gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en inzet van precisielandbouw krijgen steeds meer aandacht. Verdere verduurzaming wordt echter belemmerd door kleinschaligheid, lage marges en wet- en regelgeving. Ondersteuning via kennisdeling en gebiedsgerichte samenwerking is cruciaal om stappen vooruit te zetten.

- **Pluimvee-, varkens- en geitenhouderij**

Deze sectoren zijn in beperkte mate aanwezig in West Betuwe, maar waar deze sectoren voorkomen, worden stappen gezet op het gebied van dierenwelzijn en emissiereductie. Bedrijven werken met Beter Leven-keurmerken of emissiearme stallen die bijdragen aan verduurzaming, vaak onder de druk van regelgeving.

Uit de interviews is naar voren gekomen dat er al duurzame oplossingen worden gebruikt. Enkele voorbeelden hiervan zijn:

- Zelfvoorzienend zijn in energie door zonne-energie op te wekken met zonnepanelen en accu's om deze energie op te slaan of op een gunstig moment van de dag stroom in te kunnen kopen en op te slaan in deze accu.
- Een stikstofkraker is een voorbeeld van de praktijk die lijnrecht tegenover de theorie staat. Dit is een duurzame oplossing die met subsidie is toegepast op een aantal melkveebedrijven in de gemeente. In de praktijk blijkt dat deze krakers niet rendabel zijn. De input is hoger dan de output als het om financiële middelen gaat. De ingekochte middelen die nodig zijn voor het proces en de output die eruit voortkomt wegen niet tegen elkaar op. Het is voordeliger om mest af te voeren dan het door de stikstofkraker te laten verwerken.
- Luchtwassers en emissiearme stallen zijn door wet- en regelgeving op enkele agrarische bedrijven in de gemeente West Betuwe in gebruik. Een aantal agrariërs heeft hier ook al rekening mee gehouden bij het bouwen van nieuwe stallen. Er is plek vrijgehouden mochten deze regels verplicht worden. Er kan dan met weinig moeite en financiële middelen bijvoorbeeld een luchtwasser geïnstalleerd worden.
- De ECO-regeling is een subsidie binnen het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) die landbouwers stimuleert tot verduurzaming van hun bedrijfsvoering. Door deel te nemen kunnen agrariërs extra betalingen ontvangen voor het uitvoeren van milieuvriendelijke en duurzame activiteiten. De ECO-regeling is bedoeld om agrariërs te belonen voor het nemen van maatregelen die bijdragen aan de verduurzaming van hun bedrijf. De regeling is onderdeel van het GLB en richt zich op vijf hoofdthema's:
 - Bodem en lucht
 - Water
 - Klimaat
 - Biodiversiteit
 - Landschap

Agrariërs kunnen punten verdienen door het uitvoeren van specifieke eco-activiteiten die onder deze thema's vallen. Voorbeelden hiervan zijn precisielandbouw, het aanleggen van bufferstroken en het toepassen van biologische teeltmethoden. Met dit puntensysteem kunnen 3 categorieën onderscheiden worden: goud, zilver en brons. Hoe meer punten hoe sneller de agrariër in categorie goud komt, waarmee de hoogste vergoeding behaald wordt. Het grootste deel van de ondervraagde agrariërs kregen de vergoeding uit de hoogste categorie goud. Daarna categorie zilver en de categorie waar de minste ondernemers in vallen is brons. Op basis hiervan kan er gesteld worden dat de agrariërs in gemeente West Betuwe vooruit willen met een duurzame toekomst voor de landbouw en hier maatregelen voor nemen. Op een enkele agrariër na worden door de ondernemers akkerranden gezaaid met bloemenmengels.

De agrariërs die in categorie zilver of brons vallen verschillen af en toe nog wel van mening over het feit dat goud de beste categorie is. De hoofdzaak moet wel liggen bij het runnen van een bedrijf waarin dier- bodem- en plantgezondheid de hoofdrol spelen, hier wordt immers het geld mee verdiend. Niet elk bedrijf heeft de mogelijkheden om de punten te halen om een hoger subsidiebedrag te ontvangen.

Bereidheid tot verduurzaming

De bereidheid onder agrariërs in gemeente West Betuwe om te verduurzamen is aanwezig, maar wordt beïnvloed door diverse factoren:

- **Motivatie**

Agrariërs zijn bereid stappen te zetten, vooral vanuit een persoonlijke drijfveer en voor continuïteit van het familiebedrijf. Duurzaamheid wordt vaak gezien als noodzakelijk, mits het economisch haalbaar is.

- **Ondersteuning**

Agrariërs die betrokken zijn bij lokale of regionale samenwerkingen tonen vaker initiatief. Hierin wordt kennis gedeeld en projecten uitgewerkt. Er is behoefte aan gerichte ondersteuning, zowel financieel als inhoudelijk, bijvoorbeeld via subsidies, kennisdeling en gebiedsgerichte begeleiding. Echter zijn deze subsidie regelingen vaak erg complex beschreven, waardoor er hulp nodig is van een subsidie adviseur. Door dit toegankelijker te maken kan de verduurzaming gestimuleerd worden.

Uit de interviews zijn meerdere voorbeelden van verduurzamingsmaatregelen besproken waarin interesse getoond werd door de agrariërs.

- Mestvergisters die vaste of drijfmest omzetten in gas is een van de duurzame oplossingen waarin een aantal agrariërs geïnteresseerd is. Het is een duurzame oplossing waarin win-win situaties te halen zijn. De bijmengverplichting voor groen gas (Rijksoverheid, 2024) kan hiermee goed ingevuld worden. De kosten van het verduurzamen met een mestvergister zijn niet hoog genoeg om de investeringen terug te verdienen. De bedrijfsgrootte speelt ook een rol. Hoe groter de mestvergistingsinstallatie is hoe meer mest er verwerkt kan worden. Nadeel is dat hiermee de investering hoger wordt en er niet genoeg mest beschikbaar is van één bedrijf. Een samenwerking in een gebied waar een mestoverschot is zou een oplossing kunnen zijn.
- Een andere duurzame oplossing is het plaatsen van een kleine windmolen (15 meter tophoogte). Deze neemt minder plek in dan zonnepanelen en kan dag en nacht energie opwekken. Ook is het risico op stalbrand kleiner want een windmolen staat los van het bedrijf ten opzichte van zonnepanelen die op het dak liggen. Deze duurzame oplossing is door meerdere geïnterviewden genoemd als mogelijke investering in de toekomst. Hier zitten wel wat haken en ogen aan zoals capaciteit van het energienet en de vergunningverlening.

Binnen de gemeente West Betuwe zijn sporen van verduurzaming zichtbaar in de agrarische sector. De bereidheid onder agrariërs is aanwezig, maar zij vragen om stabiel beleid, duidelijke kaders en ondersteuning op maat om deze verduurzaming structureel door te kunnen zetten. Ook niet alle verduurzamingsmaatregelen werken in de praktijk zoals in de theorie bedacht is. Dit roept bij de agrariërs wanhoop en onzekerheid op.

4.2.2 Welke uitdagingen zijn er bij het implementeren van duurzame bedrijfsvoering (knelpunten analyse)

Dit hoofdstuk is opgesteld vanuit de interviews met agrariërs uit de gemeente West Betuwe. Uit de interviews is gebleken dat de agrariërs bereid zijn tot verduurzaming, maar in de praktijk lopen ze tegen verschillende knelpunten aan.

Wet- en regelgeving: behoefte aan flexibiliteit in kalenderlandbouw

Uit de interviews met agrariërs in de gemeente West Betuwe blijkt dat de agrariërs knelpunten ervaren in de huidige wet- en regelgeving rondom zogenaamde kalenderlandbouw. De regelgeving schrijft vaste periodes voor waarin agrarische werkzaamheden, zoals het uitrijden van vaste mest en het toepassen van gewasbeschermingsmiddelen zijn toegestaan, ongeacht de actuele bodem- en weersomstandigheden.

- **Beperkingen in het uitrijden van vaste mest**

De grootste belemmering die wordt genoemd betreft het verbod op het uitrijden van vaste mest op klei- en veengronden tussen 15 september en 1 januari. Deze vaste termijn sluit slecht aan op de praktijk van veel agrariërs in de regio. Zo wordt er na 15 september vaak nog een extra snede gras geoogst, waarna het uitrijden van vaste mest daarna pas gewenst is, maar dat is dan niet meer is toegestaan. In het vroege voorjaar zijn percelen bovendien vaak te nat om te bewerken, wat het uitrijden verder bemoeilijkt. Hierdoor komt de mestbenutting, bodemgezondheid en efficiëntie van de bemesting onder druk te staan.

- **Beperkingen in het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen**

Agrariërs ervaren toenemende beperkingen in het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen, zowel in het aantal toegestane werkzame stoffen als in de toegestane doseringen. Eerdere gangbare middelen zijn inmiddels verboden of staan onder druk van aanvullende regelgeving. Tegelijkertijd worden nieuwe, toegestane alternatieven niet altijd als even effectief ervaren of zijn deze aanzienlijk duurder in gebruik.

- **Verlies van productieve landbouwgrond door duurzame maatregelen**

Een ander knelpunt dat breed wordt gedeeld door de geïnterviewden is dat de uitvoering van duurzame maatregelen, zoals het aanleggen van bufferstroken, kruidenrijke randen of landschappelijke elementen vaak ten koste gaat van productieve landbouwgrond. In een regio waar landbouwgrond al schaars is, baart dit zorgen bij de agrariërs. Ondernemers willen bijdragen aan verduurzaming, maar geven aan dat dit niet mag betekenen dat hun toch al

beperkte areaal nog verder afneemt, zonder dat daar een reëel verdienmodel tegenover staat. Zo kwam uit de interviews ook naar voren dat de jaren van top productie zijn geweest door de wet- en regelgeving.

- **Oproep tot maatwerk en ruimte voor ondernemen**

De algemene tendens onder agrariërs is een oproep tot maatwerk en flexibiliteit in wet- en regelgeving. Er is behoefte aan regels die inspelen op lokale omstandigheden en ruimte bieden voor agrarisch vakmanschap, in plaats van kalenderdata en verplichtingen. Zo kunnen agrariërs duurzamer en efficiënter werken, zonder dat dit onevenredig ten koste gaat van hun productiecapaciteit of bedrijfsrendement.

Continuïteit van de bedrijfsvoering, ondernemersvrijheid en zekerheid voor de toekomst

Uit de interviews met agrariërs in de gemeente West Betuwe komt duidelijk naar voren dat agrariërs onzekerheid ervaren over de toekomst van de agrarische sector in Nederland. Deze onzekerheid heeft een directe invloed op hun bereidheid om te investeren in innovatieve technieken of duurzame maatregelen. Agrariërs zijn terughoudend om grote investeringen te doen, uit vrees dat de randvoorwaarden of regelgeving in de toekomst opnieuw veranderen.

Een sprekend voorbeeld dat meerdere malen werd genoemd, betreft de emissiearme vloeren die agrariërs in Noord-Brabant verplicht moesten aanleggen. De verwachte emissiereductie die aan deze vloeren werd toegeschreven bleek later lager uit te vallen dan vooraf werd voorgesteld. Voor de agrariërs betekende dit een kostbare maatregel die zijn beloofde milieuwinst niet opleverde en voor velen een verlies van vertrouwen in de overheid als betrouwbare partner in het verduurzamingsproces. Daarnaast is er zorg over het toenemende beleid op het gebied van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Agrariërs vrezen dat het verbod op bepaalde middelen of beperkingen in toepassingsmomenten steeds verder zullen toenemen, zonder dat er bruikbare of toegestane alternatieven beschikbaar komen. Dit maakt het lastig om de gewasopbrengst en kwaliteit op peil te houden, wat direct raakt aan de continuïteit van de bedrijfsvoering.

Ondernemers geven aan dat zij zekerheid op de lange termijn nodig hebben om toekomstgerichte keuzes te kunnen maken. Dit betreft niet alleen financiële zekerheid, maar ook juridische en beleidsmatige stabiliteit: duidelijke kaders die gedurende een langere periode betrouwbaar blijven, zodat investeringen niet worden ondermijnd door plotselinge beleidswijzigingen.

- **Marktgedreven in plaats van subsidiegedreven verduurzaming**

Uit de gesprekken met agrariërs komt duidelijk naar voren dat zij terughoudend zijn ten opzichte van subsidiegedreven verduurzaming. De reden hiervoor is dat subsidies vaak gepaard gaan met voorwaarden en administratieve lasten, die de ondernemersvrijheid beperken. Echter zien de agrariërs wel een rol voor subsidies bij het opstarten van nieuwe verduurzamingsprojecten. Agrariërs geven aan dat zij liever werken vanuit een marktgedreven model, waarin duurzame inspanningen worden beloond via de prijs voor het product, in plaats van via subsidies.

Deze voorkeur sluit aan bij het streven naar zelfstandigheid en ruimte om het bedrijf op een eigen manier te kunnen vormgeven. Ondernemers willen pas investeren in duurzame aanpassingen als de markt daarvoor rijp is er daadwerkelijk bereidheid is om meer te betalen voor duurzamere producten. Echter, uit het interview met Friesland Campina blijkt dat de markt nog onvoldoende ontwikkeld is om volledig te kunnen vertrouwen op een marktgedreven systeem. Zo is de vraag naar melk onder het keurmerk "PlanetProof" momenteel beperkt. Hoewel er onder melkveehouders veel animo is om deel te nemen aan deze melkstroom, zit het systeem aan zijn capaciteit; er is simpelweg nog onvoldoende vraag vanuit de afnemende partijen om meer PlanetProof-melk te vermarkten. Toch zijn er al kleine stappen gezet. Binnen het duurzaamheidsprogramma FocusPlanet ontvangen melkveehouders een bescheiden toeslag voor duurzame maatregelen die zij op hun bedrijf doorvoeren. Dit laat zien dat er beweging is richting marktwaardering voor duurzaamheid, maar dat het nog onvoldoende is om een bredere transitie zelfstandig te dragen (RFC, 2025).

- **Positie gemeente**

Uit de antwoorden van de geïnterviewde agrariërs is er geen eenduidig antwoord over de positie van de gemeente in de agrarische sector binnen West Betuwe. Een klein aantal geeft aan geen moeite te hebben met de gemeente en dat zaken zoals vergunningverlening soepel gelopen zijn en er geen samenwerking vereist is tussen de agrariër en de gemeente. Het overgrote deel geeft echter aan dat er onwetendheid heerst onder de ambtenaren bij de gemeente. Dit zorgt er mede voor dat de agrariërs zich niet gehoord voelen. Een loket of een aanspreekpunt bij de gemeente zou een oplossing kunnen bieden als dit op de juiste manier ingericht wordt. Het doel van een loket of aanspreekpunt is vooral het delen van kennis. Kennis over subsidiemogelijkheden, vergunningsaanvragen en andere vragen over verduurzaming van het bedrijf. De kennis kan niet allemaal bij de gemeente vandaan komen, een samenwerkingsverband met andere organisaties en kennisinstelling kan effectief uitpakken. Een mailing of een nieuwsbrief over veranderingen en nieuwe mogelijkheden binnen de agrarische bedrijfsvoering zou ook worden gewaardeerd. Op deze manier kan de gemeente meer samenwerken op het gebied van kennisverstrekking. Dit zal op het gebied van vergunningverlening moeilijker zijn. Een groot aantal agrariërs loopt aan tegen de lange wachttijden voor het aanvragen en afhandelen van een vergunning. Dit is meestal al een van de redenen om niet aan een vergunningstraject te beginnen. Dit geldt ook voor de verduurzamingsmaatregelen die de agrariërs zouden willen treffen. Als het financieel past en het geïmplementeerd zou kunnen worden in het bedrijf wordt er alsnog opgekeken tegen de vergunningverlening. Dit is zeer teleurstellend volgens deze agrariërs die voorop willen lopen.

Het is dus een taak van de gemeente om meer samenwerking aan te gaan met de agrariërs. Laat ook de inwoners van de gemeente trots zijn op de sector. Een geïnterviewde agrariër kwam dan ook met het idee van open dagen en scholen verplicht op de bedrijven te laten kijken. Dit zijn vrij makkelijke oplossingen om een betere verhouding te krijgen tussen inwoner, ondernemer en gemeente.

- **Verdienmodel**

Een terugkerend thema in de gesprekken met agrariërs is de noodzaak van een gezond en toekomstbestendig verdienmodel. Voor agrariërs is het verbeteren van hun sociaaleconomische positie essentieel om te kunnen blijven investeren in verduurzaming en innovatie. De bereidheid om te verduurzamen is bij de meeste agrariërs aanwezig, maar dan moet er ook perspectief zijn dat zulke maatregelen bijdragen aan de financiële stabiliteit van het bedrijf.

Uit de interviews blijkt echter dat agrariërs vaak ervaren dat de kosten voor verduurzaming hoger zijn dan de opbrengsten. Vergoedingen of subsidies die beschikbaar zijn, dekken meestal slechts een deel van de directe kosten en houden geen rekening met de extra arbeid die duurzame maatregelen met zich meebrengen. Voor agrariërs betekent dit dat duurzame keuzes momenteel vooral extra inspanning en financiële risico's opleveren, in plaats van bedrijfseconomische voordelen.

Ondernemers benadrukken dat verduurzaming geen kostenpost mag zijn zonder opbrengst, maar juist zou moeten leiden tot win-winsituaties, waarbij milieu, samenleving en agrariër profiteren. Daarbij is het van belang dat agrariërs serieus worden genomen als gesprekspartner en niet alleen worden benaderd als uitvoerders van beleid. Ze willen meedenken en beslissen in oplossingen die werken, op het erf en in de markt. Een concreet voorbeeld van zo'n win-winsituatie is het plaatsen van zonnepanelen op staldaken of erfgebouwen. Hiermee kan lokale duurzame energie worden opgewekt en tegelijkertijd het bedrijf financieel worden versterkt. Sommige agrariërs zien in energieproductie of multifunctioneel grondgebruik, zoals agrarisch natuurbeheer, een manier om het verdienmodel te verbreden, mits de regeldruk beperkt blijft en de initiatieven ook daadwerkelijk rendabel zijn. Tegelijkertijd moet dit soort initiatieven niet ten koste gaan van productieve landbouwgrond, die in de regio al schaars is.

Kortom, agrariërs zoeken naar praktische en rendabele verduurzamingsroutes die hen in staat stellen hun bedrijf voort te zetten en bij te dragen aan maatschappelijke doelen. De gemeente kan hierin faciliteren door maatwerk mogelijk te maken en te zorgen dat duurzame keuzes ook economisch aantrekkelijk en uitvoerbaar zijn.

- **Haalbaarheid van duurzame kringlooplandbouw**

Verbeteren van circulariteit

Uit interviews met agrariërs blijkt dat er weinig vertrouwen is in de praktische uitvoerbaarheid van duurzame kringlooplandbouw, met name op het gebied van circulariteit. In de gemeente West Betuwe zijn veel gronden uitsluitend geschikt voor grasland, wat deze gronden beperkt tot gebruik door melkvee- en geitenhouders. Volledige circulariteit binnen de gemeentegrenzen is hierdoor lastig te realiseren. Sommige akkerbouwgewassen moeten namelijk op grotere afstand worden verbouwd, ook wordt gekozen voor de economisch voordeligste optie.

Daarnaast ervaren veehouders dat het afschaffen van de derogatie een obstakel vormt voor circulariteit. Een groot deel van de geïnterviewde agrariërs moet nu dierlijke mest afvoeren en extra kunstmest aanvoeren, terwijl zij juist liever meer dierlijke mest zouden gebruiken en minder kunstmest. De huidige mestwetgeving belemmert dit.

Omgaan met en tegengaan van klimaatverandering

Sommige agrariërs geven aan dat zij denken dat de gevolgen van klimaatverandering meevallen, en velen zijn van mening dat hun eigen impact op het klimaat beperkt is. Wel hebben de meeste agrariërs zonnepanelen om het bedrijf van stroom te kunnen voorzien en dit niet van het net af te kopen. Een ander probleem is dat soms niet alle opgewekte energie terug geleverd kan worden vanwege netcongestie.

Wat betreft het omgaan met klimaatverandering beschikken veel veehouders over ventilatoren en hebben sommige agrariërs beregeningsinstallaties (haspels) om verdroging tegen te gaan.

Verbeteren van waterkwaliteit en waterbeheer

De geïnterviewde agrariërs geven aan dat zij de waterkwaliteit al op orde achten, mede door het gebruik van bufferstroken. Verdere inspanningen vanuit de landbouw worden als moeilijk uitvoerbaar beschouwd. Volgens het waterschap is de belasting van nutriënten minder problematisch dan die van gewasbeschermingsmiddelen. Bovendien wordt opgemerkt dat de bodem in West Betuwe minder uitspoeling gevoelig is dan in bijvoorbeeld Brabant, waardoor de huidige regels als overdreven streng worden ervaren door de agrariërs.

Verbeteren van bodemkwaliteit

Volgens de agrariërs verslechtert de bodemkwaliteit doordat er steeds minder dierlijke mest mag worden uitgereden. De meeste bedrijven zijn actief bezig met bodemverbetering, bijvoorbeeld via vanggewassen, blijvend grasland, het gebruik van vaste mest en mineralenconcentraten. Met name akkerbouwers geven aan dat een gezonde bodem essentieel is voor hun bedrijfsvoering en inkomsten.

Herstellen van biodiversiteit

De meeste agrariërs zijn bereid maatregelen te treffen om biodiversiteit te bevorderen, maar merken op dat predatoren zoals vossen en roofvogels een grote bedreiging vormen voor weidevogels en jonge hazen. Alle geïnterviewden geven aan het belangrijk en mooi te vinden om weidevogels op hun land te zien. Duurzame maatregelen zijn bespreekbaar, mits ze ook financieel aantrekkelijk zijn.

Verbeteren van plant- en diergezondheid

Voor akkerbouwers is plantgezondheid cruciaal. Zij maken zich zorgen over toenemende beperkingen op het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen, omdat dit de opbrengsten en gewasgezondheid onder druk kan zetten. Ze benadrukken dat gewasbescherming noodzakelijk blijft.

Veehouders hechten waarde aan diergezondheid; een gezond dier is immers essentieel voor een goede productie hetzelfde geldt voor de bodem.

Verbeteren van de sociaal-economische positie van de agrariërs

Vrijwel alle agrariërs geven aan dat het sociaal-economische aspect van groot belang is. Hun bedrijf moet financieel gezond zijn om te kunnen blijven bestaan en zich te kunnen ontwikkelen. Sommige agrariërs zetten zich ook actief in voor het sociale aspect van hun beroep. Tegelijkertijd heerst er onvrede over hoe de landbouw in de media wordt neergezet; volgens de agrariërs geeft dit een onjuist beeld van hun werk en inzet.

4.2.3 Kennisdeling doormiddel van regionale samenwerking/netwerken

Landelijk, provinciaal, regionaal en op gemeentelijk niveau zijn er verschillende samenwerkingen in de agrarische sector. Elke organisatie wordt kort toegelicht, wat het werkgebied is, wat de functie is van de organisatie en met welke andere organisaties er wordt samengewerkt.

LTO Noord

Land- en Tuinbouworganisatie Nederland zijn de belangenbehartigers voor agrariërs en tuinders in de negen noordelijke provincies. LTO verbindt de agrarische sector met burgers en consumenten en laten zien wat de agrarische sector voor de samenleving betekent. Via krachtige lobby worden er programma's ontwikkeld en projecten opgezet die agrarische ondernemingen toekomstbestendig maken. De kennis die dit oplevert wordt weer gedeeld met agrariërs en tuinders (Gemeente West Betuwe, 2025).

Platform Natuurinclusieve landbouw Gelderland

Figuur 9 Ambities en actieplan natuurinclusieve landbouw in Gelderland (Platform Natuurinclusieve landbouw Gelderland, sd).

In figuur 9 hierboven zijn de ambities beschreven van het Platform Natuurinclusieve landbouw Gelderland. De samenwerking om deze ambities, opgesteld in 2019, te halen zijn vooral met de collectieven in het gebied zoals LTO Noord, Collectief Rivierenland en Staatsbosbeheer. Inmiddels zijn deze ambities onderschreven door meer dan 20 partijen. Deze partijen willen de komende jaren samen werken aan een vitaal Gelders platteland, biodiversiteitsherstel en kringlooplandbouw. Met dit plan wordt er toekomstperspectief geboden voor de landbouw en wordt er gewerkt aan een circulaire landbouw waar ruimte is voor meer natuur en biodiversiteit. Uit het actieplan zijn 23 projecten voortgekomen, die de 20 partners samen uitvoeren en die grotendeels gefinancierd worden door provincie Gelderland (Platform Natuurinclusieve landbouw Gelderland, sd).

In Gelderland zijn diverse samenwerkingsverbanden actief op het gebied van natuurinclusief ondernemen. Een belangrijke rol is weggelegd voor de agrarische natuurcollectieven en de aangesloten agrarische natuurverenigingen. Samen vertegenwoordigen zij naar schatting ongeveer 7500 agrariërs met grond in Gelderland. Leden van deze collectieven hebben een overeenkomst voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer en passen hierdoor in meer of mindere mate natuurinclusieve landbouw toe. De mate van betrokkenheid en toepassing verschilt echter per bedrijf (Platform Natuurinclusieve Landbouw Gelderland, 2019).

Natuurinclusief Betuws Boeren

Dit is een project van de Agrarische Natuurvereniging Lingestreek. Samen met gemeenten, waterschappen, natuurorganisaties, agrariërs, burgers en andere grondgebruikers probeert dit ANV win-win situaties te creëren voor de leden en de omgeving (Agrarische Natuurvereniging Lingestreek , 2023).

Het project wat vanuit ANV Lingestreek gefaciliteerd is heet Natuurinclusief Betuws Boeren (NBB). Vierentwintig agrarische ondernemers in de Betuwe en Land van Maas en Waal zijn in dit project in 2020 gestart met het toe- en inpassen van natuurinclusieve maatregelen op het bedrijf. De deelnemers komen onder andere uit de fruitteelt, akkerbouw, melkveehouderij en boomteelt en hebben drie jaar in de praktijk onderzoek gedaan wat de natuur op, rond en onder het bedrijf te bieden heeft voor een duurzame landbouw en veilige voedselproductie (Agrarische Natuurvereniging Lingestreek , 2023).

In de sectoren boomkwekerij, fruitteelt, melkveehouderij en akkerbouw is er geëxperimenteerd met verschillende maatregelen. Deze zijn terug te vinden in het achtergronddocument hoofdstuk 1.5.

Deze organisatie werkt dus samen met gemeenten, waterschappen, natuurorganisaties, agrariërs, burgers en andere grondgebruikers. Voor de financiering van het project NBB is en samengewerkt met Rabobank West Betuwe (Agrarische Natuurvereniging Lingestreek , 2023).

Klimaatactief Rivierenland

De regionale samenwerking Klimaatactief Rivierenland bestaat uit 9 gemeentes, de provincie en het waterschap. Het doel is een klimaatbestendig Rivierenland in 2030. Er wordt gewerkt vanuit vier speerpunten rond de thema's bebouwd gebied, landelijk gebied, communicatie en kennis (Klimaatactief Rivierenland, 2025).

Klimaatactief Rivierenland is een van de 45 werkregio's om Nederland klimaatbestendig en waterrobuust in te richten voor 2050. Klimaatactief Rivierenland is sinds 2019 actief. Om te zorgen dat er in het gebied gewoond, gewerkt en gerecreëerd kan worden is een samenwerkingsagenda en een Regionale Adaptatie Strategie (RAS) opgesteld. De samenwerkingsagenda is in 2024 geactualiseerd en loopt tot en met 2030. Klimaatadaptief handelen moet een gewoonte worden, zowel bij lokale overheden, nutsbedrijven, inwoners en ondernemers in de regio (Klimaatactief Rivierenland, 2025).

Waterschap Rivierenland

Waterschap Rivierenland is een organisatie die zorg draagt voor het regionale watersysteem in het rivierengebied. Waterschap Rivierenland heeft verschillende thema's waarop gewerkt wordt. Dit zijn kwaliteit, kosten, duurzaamheid, efficiëntie en effectiviteit. Dit wordt in samenwerking gedaan met de agrarische collectieven. 1 op 1 samenwerking met agrariërs is er niet maar gebeurt door middel van de collectieven als er gesproken wordt over het Deltaplan agrarisch waterbeheer (DAW) (Waterschap Rivierland, 2025).

BoerenNatuur

De agrarische collectieven, de vertakkingen van BoerenNatuur, organiseren het agrarisch landschap- en natuurbeheer efficiënt en effectief. De collectieven en BoerenNatuur zijn de spil tussen de individuele agrariërs die het werk uitvoeren en de overheid die subsidie verleent (BoerenNatuur, sd).

De organisatie zorgt voor kennisdeling aan de leden over relevante zaken. Er wordt bijgedragen aan een collectieve aanpak van natuurinclusieve landbouw. Ook wordt er voor gezorgd dat de randvoorwaarden van het agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLB) op orde zijn zodat de leden zich efficiënt en effectief kunnen richten op de uitvoering in de praktijk (BoerenNatuur, sd).

Collectief Rivierenland

Het collectief Rivierenland valt onder de organisatie van BoerenNatuur. Collectief Rivierenland bestaat uit 6 kleinere collectieven. Zo is het netwerk verspreid en zijn er in elk gebied oren en ogen om de kennis lokaal en regionaal te delen. De 200 vrijwilligers van het collectief houden zich intensief bezig met bescherming van weidevogels en patrijzen. Dit wordt gedaan door bescherming van de nesten, tellingen en inventarisaties. Het beheer wordt op perceelniveau uitgevoerd, op deze manier is de gebiedskennis groot en kan het collectief jaarlijks evalueren over het beheer en eventueel bijsturen (Collectief Rivierenland , 2024).

Het collectief heeft een compacte werkorganisatie van zes gebiedscoördinatoren die binnen hun werkgebied het agrarisch natuur- en landschapsbeheer coördineren. Deze coördinatoren zijn de verbinding tussen het collectief en de deelnemers. Deze worden bijgestaan door een regiocoördinator, een ecooloog, een administratief medewerker en een algemeen medewerker (Collectief Rivierenland , 2024).

Vereniging Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer

Tieler- en Culemborger Waarden

De Vereniging Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer Tieler- en Culemborger Waarden (VANL-TCW) valt onder het collectief Rivierenland. Deze organisaties werken samen voor kennisuitwisseling en project gestuurd werken. Deze projecten richten zich onder andere op het behoud en herstel van leefgebieden voor weide- en akkervogels, het verbeteren van de waterkwaliteit, het versterken van de biodiversiteit en het bijdragen aan klimaatdoelen. Dit gebeurt in samenwerking met de agrariërs binnen de grenzen van de vereniging. Denk hierbij aan het beschermen van nesten door deze op te zoeken en te markeren, het vliegen met een drone met een warmtebeeldcamera om dieren te kunnen herkennen voor er gemaaid wordt en tellingen van hoeveelheden weidevogels (Vereniging Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer , 2017).

Dit wordt in samenwerking gedaan met de agrariërs die binnen de grenzen van het VANL – TCW vallen. De vereniging zorgt ervoor dat subsidies overgemaakt wordt naar de agrariërs voor het beschermen van de weidevogels (Vereniging Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer , 2017).

Staatsbosbeheer

Staatsbosbeheer is een Nederlandse overheidsorganisatie die verantwoordelijk is voor het beheer van natuurgebieden, bossen en landschappen. De organisatie werkt in opdracht van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) (Staatsbosbeheer , 2025).

Beheer van natuur en landschap, beschermen van biodiversiteit, recreatie en educatie, natuurinclusieve landbouw, houtproductie, klimaatadaptatie en CO2-opslag en samenwerking met gemeenten, provincies, waterschappen, agrariërs, vrijwilligers en burgers zijn de verschillende taken die Staatsbosbeheer uitvoert. Ook het verpachten van grond aan agrariërs is een taak die staatsbosbeheer uitvoert (Staatsbosbeheer , 2025).

4.3 Hoe kan de gemeente de agrariërs faciliteren?

4.3.1 Welke succesvolle regionale voorbeelden zijn toepasbaar voor agrariërs in West Betuwe

Zoals eerder besproken zijn samenwerkingen erg belangrijk voor de agrarische sector in West Betuwe. In de transitie naar een toekomstbestendige landbouw spelen regio's en gemeenten een sleutelrol. Verschillende gebiedsgerichte initiatieven in Nederland laten zien hoe agrariërs, overheden, natuurorganisaties en kennisinstellingen samen stappen zetten richting een duurzamer landbouwsysteem. De inspirerende voorbeelden zijn het Markemodel, de aanpak van BoerenNatuur Groningen West, regio Deal Natuurinclusieve Landbouw, de Regio Deal Foodvalley en de Biodiversiteitsmonitor Melkveehouderij. Deze zijn nader toegelicht in het achtergronddocument hoofdstuk 1.2. Hieronder wordt weergegeven wat de gemeente eventueel kan halen van verschillende regionale voorbeelden:

Gebiedsgerichte aanpak

De Regio Deal Natuurinclusieve Landbouw Noord-Nederland en de gebiedsofferte Groningen West. Dit zijn allebei initiatieven waarbij gebiedsgericht duurzaamheidsmaatregelen worden toegepast, waarin de lokale omstandigheden centraal staan. Bij de Regio Deal Natuurinclusieve Landbouw Noord-Nederland werd in acht verschillende regio's projecten ontwikkeld waarbij agrariërs en partners gezamenlijk projecten deden die pasten bij het landschap en de uitdagingen van het gebied (Regio Deal Natuurinclusieve Landbouw, 2025).

Ditzelfde is terug te zien in de gebiedsofferte Groningen West, waar agrariërs vrijwillig, maar langdurig (12 jaar), afspraken maken over thema's als biodiversiteit, bodem, water en klimaat. Door te werken met passende beloningen en maatwerk, ontstaat een systeem van wederzijds toewijding (Boerennatuur Groningen West, 2025).

Prestatiegericht belonen

Niet alleen gebiedsgerichtheid, maar ook prestatiegericht kan effectief werken. In de Achterhoek ontwikkelden agrariërs zelf het zogenoemde "Markemodel". In dit model kunnen agrariërs punten verdienen voor duurzame prestaties. Op basis daarvan worden zij als 'bronzen', 'zilveren' of 'gouden' agrariërs beloond. Het systeem is flexibel, maar doelgericht: agrariërs kiezen zelf hun maatregelen, zolang zij bijdragen aan vooraf bepaalde doelen. De beloning is gekoppeld aan financiering, markttoegang en kennisontwikkeling en vergroot zo de samenhang tussen beleid en praktijk (Snoeijs, et al., 2024).

Een vergelijkbare aanpak is de Biodiversiteitsmonitor Melkveehouderij, ontwikkeld door Friesland Campina, Rabobank en het Wereld Natuur Fonds. Hierin wordt met behulp van KPI's (kritieke prestatie-indicatoren) gemeten hoe goed een melkveehouder scoort op biodiversiteit. Die scores zijn gekoppeld aan beloning, transparantie richting de keten en beleidssturing. Het systeem stimuleert agrariërs om actief te werken aan de verbetering van bodemkwaliteit, gewasgezondheid, waterbeheer, voerkwaliteit en klimaatimpact (Biodiversiteitsmonitor, n.d.).

Samenwerken van de gehele keten

De Regio Deal Foodvalley laat zien hoe de samenwerking tussen overheden, bedrijven, kennisinstellingen en burgers tot versnelling kan leiden. In dit gebied staat de hele voedselketen centraal. Met meetnetwerken op agrarische bedrijven, kennisdeling via de Food Academy, en aandacht voor de consumptiekant (zoals een gezonde voedselomgeving), verbindt deze regiodeal landbouw aan bredere maatschappelijke opgaven (Regio Deal Foodvalley).

4.3.2 Hoe kan beleid de transitie ondersteunen

De transitie naar duurzame landbouw en een robuust, klimaatbestendig landelijk gebied vereist beleidsinterventies die zowel richting geven als ruimte bieden. Overheden met name provincies spelen een sleutelrol in het vormgeven, uitvoeren en monitoren van deze transitie. Beleidsinstrumenten kunnen op verschillende niveaus (juridisch, economisch, sociaal en ecologisch) bijdragen aan de sturing van deze complexe opgave. In deze paragraaf wordt uiteengezet op welke wijze beleid effectief kan bijdragen aan de gebiedsgerichte transitie, voor verder toelichting kan er gekeken worden bij het achtergronddocument 1.6 (Rijksoverheid, sd) (RVO, sd).

Een adaptieve en gebiedsgerichte beleidsaanpak

De diversiteit aan landschappen, grondsoorten, bedrijfsmodellen en ecologische condities maakt het noodzakelijk dat beleid niet generiek, maar gebiedsgericht wordt vormgegeven. Dit betekent dat beleid moet inspelen op de specifieke kenmerken en opgaven van een gebied, zoals stikstofdruk, waterkwaliteit, bodemdaling of verdroging. De Regionale Energie Strategieën (RES), Gebiedsgerichte Aanpak Stikstof biedt kaders, maar vraagt om maatwerk op provinciaal en lokaal niveau. Een succesvolle gebiedsgerichte aanpak vereist dat beleid flexibel en adaptief is: het moet kunnen meebewegen met nieuwe inzichten, technologische ontwikkelingen en veranderende omstandigheden. Dit vraagt om een beleidsstructuur waarin tussentijdse evaluaties en bijsturing mogelijk zijn, bijvoorbeeld via het instellen van leer- en experimenteergebieden (living labs) of tijdelijke beleidsvrijplaatsen (Provincie Gelderland, 2024) (Provincie Gelderland, 2019).

Juridische instrumenten inzetten voor sturing

Beleid kan via juridische instrumenten kaders stellen aan het gebruik van de fysieke leefomgeving. Denk hierbij aan:

- **Omgevingsplannen:** Hiermee kunnen gemeenten functies toekennen aan gronden en voorwaarden stellen aan agrarisch gebruik, bijvoorbeeld door extensivering of teeltbeperkingen.
- **Vorbereidingsbesluiten** en **aanwijzingsbesluiten:** Provincies kunnen hiermee tijdelijk bouwactiviteiten of functiewijzigingen bevriezen in afwachting van gebiedsvisies.
- **Omzetting van bestemmingen** of **onteigening** (ultimum remedium): In situaties waarin vrijwillige transitie niet slaagt, kunnen overheden juridische maatregelen treffen om doelen te realiseren.

Deze instrumenten werken alleen effectief als ze deel uitmaken van een bredere beleidscyclus waarin ook communicatie, ondersteuning en compensatie zijn samengevoegd. Het eenzijdig inzetten van dwang zonder perspectief leidt vaak tot weerstand en juridische procedures (FLO Legal, 2025).

Grondbeleid als strategische hefboom

Grond is een cruciale factor in het slagen van de transitie. Door actief grondbeleid te voeren, kunnen provincies en gemeenten sturend optreden in het herverkavelen, omvormen en opnieuw bestemmen van gronden. Belangrijke instrumenten zijn:

- **Grondverwerving:** Strategische aankoop van gronden om deze beschikbaar te stellen voor natuurontwikkeling, waterberging of extensieve landbouw.
- **Duurzaam pachtbeleid:** Overheden kunnen voorwaarden koppelen aan pachtcontracten, zoals verplicht ecologisch beheer, extensivering of weidegang.
- **Grondruil en kavelruilcoördinatie:** Om bedrijven te helpen met herstructurering of verplaatsing naar gebieden met meer ontwikkelingsruimte.

Grondbeleid is vooral effectief wanneer het gekoppeld wordt aan integrale gebiedsdoelen (water, klimaat, natuur, landbouw) en wanneer het gepaard gaat met heldere randvoorwaarden voor gebruik (FLO Legal, 2025).

Economische en financiële stimulansen

Enkele agrariërs staan voor forse investeringen of een verandering in bedrijfsmodel, terwijl het verdienvermogen onder druk staat. Hierdoor kunnen financiële stimulansen het zetje tot transitie geven. Beleid kan ondersteuning bieden via:

- **Subsidies en investeringsregelingen** (zoals de Sabe-regeling of het Transitiefonds).
- **Vergoedingen voor ecosysteemdiensten:** Agrariërs ontvangen een vergoeding voor het leveren van maatschappelijke diensten, zoals CO₂-opslag, biodiversiteit of waterberging.
- **Nadeelcompensatie:** Bedrijven die door gebiedsingrepen disproportioneel worden getroffen, kunnen via juridische instrumenten gecompenseerd worden.

Een eerlijk en transparant financieringsbeleid helpt om weerstand weg te nemen en laat zien dat de overheid bereid is risico's te delen (FLO Legal, 2025).

Kennisontwikkeling en innovatie stimuleren

Tot slot speelt de overheid een belangrijke rol in het ondersteunen van kennisontwikkeling. Agrarische ondernemers willen verduurzamen, maar missen een verdienmodellen, nieuwe teelten of ecologische prestaties. Beleid kan bijdragen via:

- **Demonstratieprojecten en pilots:** Waarbij agrariërs in de praktijk kunnen experimenteren met extensivering, kruidenrijk grasland of natuurinclusieve veehouderij.
- **Regionale kennisnetwerken:** Zoals agro-ecologische leerkringen, kenniscoaches of coöperatieve ontwikkeltrajecten.
- **Monitoring en datadeling:** Door indicatoren als bodemkwaliteit, biodiversiteit of CO₂-vastlegging te monitoren, ontstaat inzicht in de effectiviteit van beleidsmaatregelen.

Door kennis en praktijk met elkaar te verbinden, groeit het leervermogen van de sector en worden succesfactoren opgeschaald (FLO Legal, 2025).

Beleid speelt een essentiële rol in het begeleiden en versnellen van de transitie naar een duurzame en toekomstbestendige inrichting van het landelijk gebied. De complexiteit van de opgave vereist een integrale benadering waarin juridische, financiële, ecologische en sociale aspecten samenkomen. Sleutelwoorden zijn: maatwerk, samenwerking, juridische duidelijkheid, adaptiviteit en vertrouwen. Alleen door deze elementen met elkaar te verbinden, kan beleid daadwerkelijk het verschil maken in een rechtvaardige en haalbare transitie.

Hoofdstuk 5: Conclusie

“Hoe kan de gemeente West Betuwe veehouders en akkerbouwers faciliteren in de transitie naar duurzame kringlooplandbouw?”

De gemeente West Betuwe vervult een belangrijke, faciliterende rol in de overgang naar duurzame kringlooplandbouw. Hoewel de gemeente geen leidende rol heeft in deze transitie, kan zij wel richting geven en agrariërs ondersteunen bij het verduurzamen van hun bedrijfsvoering. Inspirerende voorbeelden in andere regio's tonen aan dat samenwerking een belangrijke factor is voor succesvolle verduurzaming.

Bereikbaarheid agrariërs

De transitie naar duurzame kringlooplandbouw in de gemeente West Betuwe is volop in ontwikkeling, maar kent obstakels. De bereidheid onder de agrariërs om te verduurzamen is groot, wat blijkt uit de brede toepassing van maatregelen zoals bloemenranden, zonne-energie en deelname aan de ECO-regeling. Toch blijkt dat succesvolle verduurzaming alleen kan slagen als dit samen gaat met economische haalbaarheid en bestuurlijke ondersteuning.

Behoud van landbouwgrond in het omgevingsplan

Een manier waarop de gemeente kan bijdragen, is door in het omgevingsplan de bestemming van landbouwgrond te behouden. Hierdoor blijft het mogelijk voor landbouwbedrijven om te extensiveren, wat een belangrijke pijler is van duurzame kringlooplandbouw. Wanneer gronden worden onttrokken van de landbouw voor andere doeleinden, verdwijnt deze mogelijkheid en kan verduurzaming onder druk komen te staan.

Verdienmodel als knelpunt

Agrariërs lopen aan tegen een fundamenteel probleem: het verdienmodel van duurzame landbouw is vaak niet rendabel. Verduurzamingsmaatregelen leiden tot hogere kosten en extra arbeid, terwijl het bedrijfsresultaat niet verbetert. Alleen maatregelen die een positief effect hebben op de opbrengsten worden veelal al toegepast. Ook blijken vergoedingen vanuit overheid of ketenpartijen vaak onvoldoende om de extra inspanningen te compenseren. De geïnterviewde agrariërs geven aan dat de financiële onzekerheid en het ontbreken van stabiel beleid hen terughoudend maakt om te investeren.

Van subsidie- naar marktgedreven verduurzaming

Agrariërs geven aan dat ze terughoudend zijn ten opzichte van subsidiegedreven verduurzaming. Subsidies gaan vaak gepaard met strikte voorwaarden en administratieve lasten, die de

ondernemersvrijheid beperken. Er is meer draagvlak voor een marktgedreven benadering, waarin duurzaamheid loont via de prijs. Uit een gesprek met Friesland Campina, blijkt dat de markt voor PlanetProof-melk maar een beperkt is. Wel ontvangen melkveehouders via het FocusPlanet-programma al een bescheiden premie voor duurzame productie.

Beter contact tussen gemeente en agrariërs

Agrariërs ervaren dat de communicatie onvoldoende is met de gemeente. Er is behoefte aan meer samenwerking en direct contact, zodat er gewerkt kan worden aan oplossingen die zowel voor ondernemers als de gemeente voordelig zijn. Een voorstel vanuit de geïnterviewde agrariërs is de oprichting van een agrarisch loket binnen de gemeente. Dit loket zou fungeren als een centraal aanspreekpunt voor vragen, ondersteuning en sparring over verduurzaming en regelgeving.

Toegankelijke informatie over subsidies en regelingen

Er is grote behoefte aan duidelijkheid en toegankelijkheid rondom subsidies en regelingen. De huidige informatie is vaak complex en geschreven in ambtelijke taal, wat het voor agrariërs lastig maakt om snel inzicht te krijgen in hun mogelijkheden. Een overzichtelijke weergave van beschikbare regelingen, inclusief heldere verwachtingen en voorwaarden, zou agrariërs kunnen helpen bij het zetten van duurzame stappen.

Van sturing naar samenwerking

De gemeente West Betuwe kan een waardevolle rol spelen in de verduurzaming van de landbouwsector door beleidsruimte te bieden, barrières weg te nemen en de dialoog met ondernemers te versterken. Niet door van bovenaf te sturen, maar door samen te werken aan een economisch rendabel en duurzaam agrarisch toekomstperspectief.

Hoofdstuk 6: Discussie

De resultaten van de 30 geïnterviewde agrarische bedrijven kunnen een vertekend beeld geven van de werkelijkheid, aangezien er in totaal ongeveer 240 agrariërs actief zijn binnen de gemeente West Betuwe (CBS, 2024). De spreiding van de geïnterviewde bedrijven wijkt daarnaast af van de opzet zoals beschreven in het plan van aanpak zie tabel 3. Dit komt doordat sommige agrariërs meerdere takken binnen hun bedrijf combineren, waardoor ze niet in een sector zijn onder te brengen.

	Gedaan	Voorgesteld
Totaal aantal bedrijven	30	30
Akkerbouw	6	6
Melkvee	21	15
Vleesvee	5	5
Overige veehouderij	4	4

Tabel 3 Voorgestelde en uitgevoerde hoeveelheden van de interviews

Niet alle bedrijven uit de periferie van de landbouwsector, die in eerste instantie waren opgenomen in de opzet, zijn uiteindelijk geïnterviewd. Dit betreft onder andere organisaties als VANL-TCW, de Provincie Gelderland en de Rabobank.

In het begin was het ook de bedoeling om een verdienmodel te ontwikkelen dat agrariërs zou helpen om toekomstbestendig te ondernemen. In de praktijk bleek dit echter lastig realiseerbaar. De haalbaarheid van zo'n verdienmodel is sterk afhankelijk van een groot aantal externe factoren, waaronder marktontwikkelingen, gemeentelijke, provinciale, landelijke en Europese regelgeving, de houding van consumenten en burgers, en de rol van toeleveranciers zoals veevoerbedrijven. Om deze reden is halverwege het project, in overleg met de opdrachtgever, besloten om het maken van een verdienmodel buiten beschouwing te laten in dit onderzoek.

Als mensen die dagelijks betrokken zijn bij de agrarische sector hebben de onderzoekers een ander perspectief dan iemand die vanachter een bureau naar kijkt. Waar een ambtenaar vaak denkt in termen van regelgeving, beleid en controle, zien de onderzoekers de praktijk: de uitdagingen van het weer, de markt, dierenwelzijn, en de dagelijkse inzet die nodig is om voedsel te produceren.

Tijdens het project werd al snel duidelijk dat het onderwerp duurzaamheid kringlooplandbouw zeer complex is. Er spelen veel factoren tegelijk, zoals economische haalbaarheid, technologische ontwikkelingen en wet- en regelgeving. Deze aspecten staan vaak lijnrecht tegenover elkaar, waardoor het lastig is om eenduidige conclusies te trekken of concrete oplossingen aan te dragen. Het kostte daarom veel tijd om voldoende inzicht te krijgen en om betrouwbare bronnen te vinden die het geheel goed in kaart brengen.

Hoofdstuk 7: Aanbevelingen

Behoud van landbouwgrond in het omgevingsbeleid

Om extensivering en duurzame kringlooplandbouw mogelijk te maken, dient de gemeente in het omgevingsplan expliciet vast te leggen dat landbouwgronden behouden blijven voor agrarisch gebruik. Dit voorkomt dat waardevolle landbouwgrond verdwijnt en versterkt de lange termijn zekerheid voor agrariërs die willen verduurzamen.

Richt een agrarisch loket op binnen de gemeentelijke organisatie

Een laagdrempelig en deskundig loket kan fungeren als eerste aanspreekpunt voor agrariërs met vragen over verduurzaming, regelgeving of subsidies. Dit versterkt het onderlinge vertrouwen, vergroot de betrokkenheid van ondernemers en zorgt voor snellere en effectievere ondersteuning.

Stimuleer rendabele verduurzamingsmaatregelen

De gemeente kan samen met partners onderzoeken welke verduurzamingsmaatregelen daadwerkelijk bijdragen aan het bedrijfsresultaat van agrariërs. Deze kennis kan worden gedeeld via informatiebijeenkomsten of het agrarisch loket. Daarnaast kan de gemeente het gesprek aangaan met ketenpartijen en financiers om het verdienmodel voor duurzame kringlooplandbouw te versterken.

Faciliteer marktgedreven verduurzaming

Hoewel subsidies nuttig kunnen zijn bij de opstart, is het belangrijk dat de gemeente ook inzet op het versterken van marktmechanismen. Hierin is echter de rol van de gemeente beperkt, maar door bijvoorbeeld het Marke Model kunnen ze toch beperkt invloed uitoefenen. Dit kan bijvoorbeeld door samenwerking te zoeken met ketenpartijen als Friesland Campina om de afzet van duurzame producten te vergroten of premies voor duurzame productie beter toegankelijk te maken.

Investeer in structurele samenwerking met de agrarische sector

In plaats van top-down beleid te voeren, zou de gemeente moeten investeren in gelijkwaardige samenwerking met agrariërs. Dit kan bijvoorbeeld via bijeenkomsten, gezamenlijke projectgroepen of een agrarisch platform waarin ondernemers meedenken over beleid en uitvoering. Deze co-creatieve aanpak vergroot het draagvlak én de effectiviteit van duurzaamheidsbeleid.

De gemeente heeft onvoldoende inzicht in de agrarische sector. De meeste agrariërs staan open om kennis te delen met de gemeente over hoe het ervoor staat, waar tegenaan gelopen wordt en wat er beter zou kunnen. Door de medewerkers, raadsleden, collegeleden en ambtenaren op de boerderij langs laten te gaan en contact te leggen met de agrariërs, wordt er meer kennis van de agrarische sector gedeeld in de gemeente West Betuwe. Dit neemt het wantrouwen weg bij de agrariërs en zorgt voor een toekomstige vruchtbare samenwerking tussen agrariër en gemeente.

“De gemeente moet trots zijn op de boeren in West Betuwe.”

Hoofdstuk 8: Bibliografie

- Gemeente West Betuwe. (2025). *Food en Agri*.
- Agrarische Natuurvereniging Lingestreek . (2023).
- Biodiversiteitsmonitor. (sd). *Op weg naar een biodiverse agricultuur*. Opgehaald van <https://www.biodiversiteitsmonitor.nl/>: <https://www.biodiversiteitsmonitor.nl/>
- Bodemdata. (2024). *Basiskaarten*. Opgehaald van Bodemdata: <https://bodemdata.nl/>
- BoerenNatuur. (sd). *Boer en Natuur*. Opgehaald van <https://www.boeren Natuur.nl/>
- Boeren Natuur Groningen West. (2025, Februari 4). *Gebiedsofferte BoerenNatuur*. Opgehaald van boeren Natuur groningen west.nl: <https://boeren Natuur groningen west.nl/de-gebiedsofferte-een-aanbod-vanuit-boerenkracht/>
- CBS. (2023, Maart 2). *Uitstoot landbouw lager dan in 1995, maar laatste jaren niet meer gedaald*. Opgehaald van CBS: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2023/09/uitstoot-landbouw-lager-dan-in-1995-maar-laatste-jaren-niet-meer-gedaald>
- CBS. (2024, November 28). *Landbouw; gewassen, dieren en grondgebruik naar gemeente*. Opgehaald van CBS: <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/80781ned/table?ts=1740561820356>
- CBS. (2025). *Inwoners per gemeente*. Opgehaald van CBS: <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/dashboard-bevolking/regionaal/inwoners>
- Cepezed. (sd). *Gemeentehuis West Betuwe*. Opgehaald van Cepezed: <https://www.cepezed.nl/nl/project/gemeentehuis-west-betuwe/61256/>
- CLM. (2019, Juni 13). *PERSBERICHT: Kennismatrix helpt natuurinclusieve landbouw*. Opgehaald van [clm.nl](https://www.clm.nl/): <https://www.clm.nl/nieuws/persbericht-kennismatrix-helpt-natuurinclusieve-landbouw/>
- Cobra . (sd). *Groenblauwe dooradering*. Opgehaald van Cobra groeninzicht : <https://cobra-groeninzicht.nl/producten/groenblauwe-dooradering/>
- Collectief Rivierenland . (2024). *Collectief Rivierenland* .
- FLO Legal. (2025). FLO Legal. *Conferentie veranderend grondgebruik* (p. 16). Ughelen : FLO Legal.
- Gemeente West Betuwe. (2022). *Programma Duurzaamheid*. Gemeente West Betuwe.
- Gemeente West Betuwe. (2022). *Programma Duurzaamheid* . Gemeente West Betuwe.
- Gemeente West Betuwe. (2024). *Naar een natuurinclusieve, economisch gezonde bedrijfsvoering voor melkvee- en akkerbouwbedrijven in de gemeente West Betuwe*. Den Bosch: Gemeente West Betuwe.
- Jellema, A., Pessers, R., van Doorn, A., & Reijs, J. (2023). *Toepassing van kritische prestatie-indicatoren voor de landbouw*.
- Kadastrale kaart. (sd).

- Klimaatactief Rivierenland. (2025). *Regionale samenwerking voor het klimaat in Rivierenland*. Opgehaald van Klimaatactief Rivierenland.
- Louis Bolk Instituut en CLM Onderzoek en Advies. (2024). *Natuurinclusieve landbouw in de praktijk*. Wageningen: Brill.
- Louisolk. (2024). *Bodem & Biodiversiteit*. Louisolk.
- P10. (sd). *Hét samenwerkingsverband van 33 grote plattelandsgemeenten*. Opgehaald van P10: <https://p-10.nl/>
- Platform Natuurinclusieve landbouw Gelderland. (sd).
- Platform Natuurinclusieve landbouw Gelderland . (sd).
- Platform Natuurinclusieve Landbouw Gelderland. (2019). *Actieplan Natuurinclusieve Landbouw*. Gelderland.
- Provincie Gelderland. (2019). *Gaaf Gelderland*. Provincie Gelderland.
- Provincie Gelderland. (2021). *Toekomst voor de Gelderse boer 2021-2030*. Arnhem: Provincie Gelderland.
- Provincie Gelderland. (2024). *Omgevingsvisie*. Opgehaald van Gelderland: <https://www.gelderland.nl/themas/omgeving/omgevingsvisie>
- Regio Deal Foodvalley. (sd). *Regio Deal Foodvalley I*. Opgehaald van www.regiofoodvalley.nl: <https://www.regiofoodvalley.nl/programma/regio-deal/>
- Regio Deal Natuurinclusieve Landbouw. (2025, Februari 10). *Regio Deal Natuurinclusieve landbouw*. Opgehaald van www.regiodealnatuurinclusievelandbouw.nl: https://www.regiodealnatuurinclusievelandbouw.nl/fileadmin/user_upload/RDNL_Eindrapportage_25_beeldscherm.pdf
- RFC. (2025, Mei 27). Interview RFC voor project BO gemeente West Betuwe. (P. Versluijs, & J. Jacobs, Interviewers)
- Rijksoverheid. (2023). *Samenvatting van het ontwerpprogramma Nationaal Programma Landelijk Gebied*. Rijksoverheid.
- Rijksoverheid. (2024). *Aanpak duurzame landbouwbodems*. Opgehaald van Rijksoverheid: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/landbouw-en-tuinbouw/aanpak-duurzame-landbouwbodems>
- Rijksoverheid. (2024, Februari 9). *Beslisnota bij Kamerbrief aanpassingen bijmengverplichting groen gas*. Opgehaald van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/beleidsnotas/2024/02/09/beslisnota-bij-bijmengverplichting-groen-gas-doelstelling-en-aanpassing-doelgroep>
- Rijksoverheid. (2025, Februari 6). *Wat is duurzaam bodembeheer?* Opgehaald van Rijksoverheid: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/landbouw-en-tuinbouw/documenten/publicaties/2025/02/06/wat-is-duurzaam-bodembeheer>
- Rijksoverheid. (sd). *Taken van een gemeente*. Opgehaald van Rijksoverheid: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/gemeenten/taken-gemeente>

- Rivierenland, W. (2025, Juni 10). Interview Waterschap project BO West Betuwe. (J. Jacobs, P. Versluijs, & I. Vink, Interviewers)
- RIVM. (2012). *Een gezonde bodem onder een duurzame samenleving*. RIVM.
- Ruimte Volk. (2023). *West Betuwe Opgaven buitengebied in driekaartverhalen*. West Betuwe: Ruimte Volk.
- RVO. (sd). *Provincie voert landelijk en eigen beleid uit*. Opgehaald van Rijksoverheid: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/provincies/taken-provincie>
- Snoeij, I., Gielen, J., de Kleuver, J., Schoemaker, A., te Selle, S., & Breimer, E. (2024). *Het Markemodel ontwerp voor een regionaal netwerksturingsmodel voor toekomstbestendige landbouw*. Opgehaald van <https://www.de-vala.nl/projecten/glb-pilot-markemodel-fase-2/>
- Staatsbosbeheer. (2025).
- Vereniging Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer. (2017). Opgehaald van <https://www.vanl-tcw.nl/>
- Wageningen University & Research. (2022, Mei). Kansen en knelpunten van een systeem van kritische prestatie-indicatoren (KPI's) om integraal te sturen naar de doelen van kringlooplandbouw. Opgehaald van <https://edepot.wur.nl/566593>
- Waterschap Rivierland. (2025).
- Wikipedia. (2024, December 20). *West Betuwe*. Opgehaald van Wikipedia: https://nl.wikipedia.org/wiki/West_Betuwe
- WUR & Louis Bolk Instituut. (2024, Juli 23). *Kruidenrijk en toch productief grasland*. Opgehaald van WUR: <https://www.wur.nl/nl/nieuws/kruidenrijk-en-toch-productief-grasland.htm#:~:text=Het%20productief%20kruidenrijk%20grasland%20zorgde,minder%20bemesting%20zelfs%20meer%20gras.>
- WUR. (2019). *Biodiversiteit op de akker door gewasdiversiteit*. Lelystad: WUR.
- WUR. (2022, Oktober 31). *Biodiversiteit*. Opgehaald van WUR: <https://www.wur.nl/nl/show-longread/biodiversiteit-longread.htm>
- WUR. (2023). *Het perspectief van biologische landbouw*. Wageningen: WUR.
- WUR. (2024, Januari 29). *Verduurzaming landbouw heeft grote financiële gevolgen voor boeren; hulp van de overheid is nodig*. Opgehaald van WUR: <https://www.wur.nl/nl/onderzoek-resultaten/onderzoeksinstituten/social-economic-research/show-ser/verduurzaming-landbouw-heeft-grote-financiele-gevolgen-voor-boeren-hulp-van-de-overheid-is-nodig.htm>
- WUR. (sd). *Kringlooplandbouw*. Opgehaald van Kringlooplandbouw.wur: <https://kringlooplandbouw.wur.nl/kringlooplandbouw/>
- WUR. (sd). *Onderzoek naar graslandbeheer*. Opgehaald van Kringlooplandbouw.wur: <https://kringlooplandbouw.wur.nl/kringlooplandbouw/verdienvermogen-veehouderij?overlay=Robuuste-Vee-Bert-Philipsen>

Bijlagen

Bijlage I: Vragenlijst interview

- Inleiding

Bedankt dat u de tijd neemt om deel te nemen aan dit interview. Wij zijn drie studenten vanuit de HAS Den Bosch: twee van ons volgen de opleiding Agri-business en één student volgt de opleiding Veehouderij. Wij hebben alle drie een agrarische achtergrond. In het kader van het onderzoek naar duurzame kringlooplandbouw in West Betuwe onderzoeken we hoe agrarische bedrijven, met name in de melkveehouderij en akkerbouw, zich kunnen aanpassen aan een duurzamere en toekomstbestendige bedrijfsvoering.

Duurzame kringlooplandbouw omvat de volgende aspecten:

- Verbeteren circulariteit
- Omgaan met & tegengaan van klimaatverandering
- Verbeteren waterkwaliteit en -beheer
- Verbeteren bodemkwaliteit
- Herstellen biodiversiteit
- Verbeteren plant- en diergezondheid
- Verbeteren sociale-economische positie boer

Daarbij kijken we naar de kansen en uitdagingen die deze transitie met zich meebrengt, evenals de rol van overheidsbeleid en ondersteuning. Dit interview wordt semigestructureerd uitgevoerd. Dit betekent dat we een aantal vaste vragen hanteren, maar dat er ruimte is om verder in te gaan op onderwerpen die u belangrijk vindt of die tijdens het gesprek naar voren komen. Ons doel is om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van uw perspectief en ervaringen, zodat we beter kunnen begrijpen welke ondersteuning en beleidsmaatregelen nodig zijn. Uw antwoorden worden vertrouwelijk en anoniem behandeld (als anders aangegeven) en gebruikt voor onderbouwing van het onderzoek. Als u ergens niet op wilt antwoorden of liever een bepaald aspect verder wilt toelichten, laat het gerust weten.

De term natuurinclusief is breed en kan op verschillende manieren worden geïnterpreteerd. Daarom wordt in dit onderzoek de definitie van Louis Bolk gehanteerd (zie figuur 10), deze definitie is afgestemd met de opdrachtgever. Door te werken met verschillende niveaus ontstaat een helder beeld van mogelijke verbeterpunten.

Figuur 10 Verschillende niveaus van natuurinclusieve landbouw (Louis Bolk Instituut en CLM Onderzoek en Advies, 2024)

- Vragenlijst

1. **Kunt u kort de bedrijfsgeschiedenis omschrijven?** (Aangesloten bij het collectief agrarisch natuurbeheer of een andere natuurorganisatie?)

2. Wat zijn belangrijkste kengetallen van het bedrijf?

Aantal gve/ha, Hectare in eigendom en pacht, Ligging bedrijf, Soort grond, afzet, niveau natuurinclusief en toekomstperspectief.

3. Zijn er binnen het bedrijf aanpassing gedaan om aan toekomstbestendige landbouw te voldoen (zo ja, wat)?

4. Waar ziet u kansen voor innovatie bij verandering naar een duurzame bedrijfsvoering?

5. Welke aspecten van toekomstbestendige landbouw vindt u het belangrijkste?
6. Bent u bereid om meer aan kringlooplandbouw te doen? (Waarom wel waarom niet, wat houdt u tegen)?
7. Welke rol kan de gemeente hierin spelen?
8. Tegen welke uitdagingen loopt u aan bij het voeren van de huidige bedrijfsvoering?
9. Tegen welke uitdagingen loopt u aan bij het zoeken naar duurzame oplossingen?
10. Bent u op de hoogte van gemeentelijke of landelijke subsidies voor duurzame landbouw? Heeft u daar al gebruik van gemaakt?
11. Wat denkt u van een vergoeding krijgen voor de verduurzamingsmaatregelen die u eventueel wilt treffen?
12. Zou u bereid zijn om uw bedrijfsvoering te veranderen als dit betekent dat u meer kan verdienen en de kringloop kan sluiten?
13. Heeft u bedrijfsopvolging in de toekomst?
14. Doet u aan ecologisch bermbeheer en hoe is de bereidbaarheid?
15. Zou u willen helpen bij het creëren van ecologische verbindingen voor de dier en plant soorten? (Bermen, bomenrijen, oever- greppelbeheer? Bijvoorbeeld natuurvriendelijke oevers)
16. Wat zou u nodig achten om (meer) natuur inclusief te boeren? (Subsidies, begeleiding van de gemeente/andere organisaties, meer kennis over het onderwerp b.v. Webinars, kennisdocumenten)
17. Zijn er specifieke (doel)soorten waarvoor u maatregelen zou willen nemen? (Bijvoorbeeld: vlinders, weidevogels, amfibieën)

Bijlage II: Figuren- en tabellenlijst

Figuur 1 Gemeentehuis West Betuwe (Cepezed, sd).	6
Figuur 2 Positie West Betuwe (Wikipedia, 2024).	6
Figuur 3 Ontwikkeling productie en emissies van landbouw 1995-2021 (CBS, 2023).	7
Figuur 4 Overzicht van de verdeling van de geïnterviewde agrariërs.	12
Figuur 5 Verschillende niveaus van natuurinclusieve landbouw (Louis Bolk Instituut en CLM Onderzoek en Advies, 2024).	14
Figuur 6 Conceptueel kader KPI-K-systematiek (Wageningen University & Research, 2022).	15
Figuur 7 Landschapstypen binnen gemeente West Betuwe (Kadastrale kaart, sd).	20
Figuur 8 Bodemkaart West Betuwe (Bodemdata, 2024).	21
Figuur 9 Ambities en actieplan natuurinclusieve landbouw in Gelderland (Platform Natuurinclusieve landbouw Gelderland, sd).	36
Figuur 10 Verschillende niveaus van natuurinclusieve landbouw (Louis Bolk Instituut en CLM Onderzoek en Advies, 2024)	53
Tabel 1 Bedrijfstype interviews.	13
Tabel 2 Aantallen agrarische bedrijven en hoeveelheden dieren en oppervlakten (CBS, 2024).	19
Tabel 3 Voorgestelde en uitgevoerde hoeveelheden van de interviews	46